

Knjiža I.

Življenje in svet

Štev. 13.

Ljubljana 28. marca 1930.

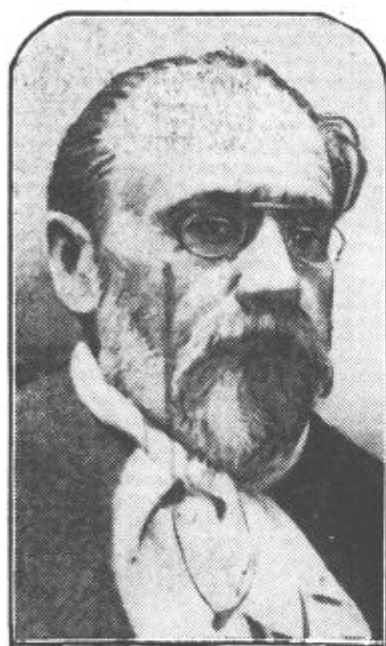
Leto 4.

Pomlad na planinski

Emil Zola

Ob njegovi 90 letnici se bo ves kulturni svet spomnil E. Zole, ki je praktično in teoretično ponazoril n a t u r a l i z e m. Ta literarna šola se je izcimila iz Flaubertovega zgleda in slabo tolmačene Taineove filozofije. Naturalizem je nekak realizem, ki si nadeva znanstvene

namene, oziroma ki skuša spojiti slovnstvene metode z znanstvenimi. Claude Bernard, slavni pisec »Uvoda v proučevanje eksperimentalnega zdravilstva«, je močno vplival na Zolovo mišljenje. Ideja dedičnosti in patološke pogojenosti človeškega delovanja ga je docela prešinila. Najprej je treba opazovati, zbirati človeške dokumente. V beležnico si vpisuješ dogodke, ki si jim bil priča, anekdote, ki si jih kje čul, obraze, ki si jih srečal, besede, vedenje, kretnje. Razen tega moraš eksperimentirati. Roman bodi eksperimentalen. Te teorije je prvič uporabil Zola v romanu »Thérèse Raquin«. Pri izvedbi je imel njegov svetovni nazor veliko vlogo. Zola, odtrgan od cerkvene vere, je izpovedoval pesimizem svoje dobe, češ, na svetu je več neugodja kot ugodja, zlo presega dobroto, priroda je prej nemilosrdna kot usmiljena. Povsod vidi le sebičnost in siromaštvo, npravne in telesne bolnike ter pokveke. Ni čudo, če torej najrajši sega po mračnih snoveh.

Francozu je močno razvito nagnjenje, da zmedeno mnogoterost in zapletenost življenskih pojavov rad ureja po neki vodilni misli. Takšna enostranska omejitve je običajno le v prosepah učinkovitosti vsake umetnine: zgolj v omejitvi se pokaže mojster, je rekel Goethe. Francoska književnost je vprav na ta način postala svetovna velesila, ker so njeni predstavniki znali velike ideje jasno zagrabiti, dosledno izvesti ter jim podeliti srčkani mik in čar enostavne resnice. Tudi Zola ima svoje načelo. Vendar obdarjen je z živo domišljijo, ki neumorno, mrzlično deluje ob pogledu na snovnost. Ta domišljija je naperjena na slikovitost in plastiko. Je li golo naključje, da je med vsemi evropskimi narodi moderna Francija rodila največje koloriste in kiparje? Zola je pri tem zabredel v isto zmoto kakor njegov predhodnik Balzac: z obilico in bogastvom in s točno podrobnostjo hoče predmete otipljivo prikazati. Tako vam je porabil dve sto strani za opis vrta Paradou (Greh abbeja Moureta). V mnogih primerih se mu je namen obnesel, pogosto pa se čitatelj utruji ali raztrese. In kar bi kdo drugi dosegel z malo podatki in prisposodobami ali primerami, izpodleti naturalistu, kadar tone v svoji tvarini.

Glavno njegovo delo je niz romanov »Rougon Macquart, naravna in družabna zgodovina družine pod drugim cesarstvom.« Uvodoma izjavlja: »Razložiti hočem, kako se zadrži družina, ki se pomnoži na skupnico bitij, 10 do 20 ljudi, ki se na prvi pogled zde bistveno različni eden od drugega, a se njih tesno sorodstvo med seboj dokaže z natančnim raziskovanjem. Dednost ima svoje zakone kakor težnost. Poskusil bom poiskati in slediti nit, ki matematično drži od človeka do človeka, s tem da bom razrešil vprašanje, kako učinkuje temperament in kako okolica.« Posamezni romani so neenake vrednosti, najbolj se cenita »l'Assommoir«, Ubijač, ki vsebuje točno sliko nizkih delavskih slojev v Parizu, in »Germinal« iz življenja rudarjev na severu. Poslednji romani razodevajo s svojo enoličnostjo, da je avtorjeva tvornost opešala. »Pariz« v skupini »Treh mest« in najzadnji roman »Plodnost« svedočita o moralnem poletu: zapupna vera v rešilno moč razumne volje in samozatajnega radostnega dela.

Ne vem kateri ruski pesnik je ustvaril prelepo sliko: Trnovit grm v cvetju. Mimo pride dečko mrke duše in zajavka: »Uboge rože, vse ste s trnjem obdane. Žalostno je na svetu!« Za njim prižgoli vesel mladenič in ostrmi: »Ej, koliko cvetja! Pa je vendar lepo na svetu, še celo med trnjem so rože!« Slično je V. Hugo nahajal čistost in plemenitost med berači in postopači, torej biser v blatu, Zola pa vse narobe. On je romantik nesnage. Njegova črnoglednost pretirava človeške šibkosti. Kar je vrliga in klenega v družbi, se le poredkoma pri njem uveljavi. Dejstvo pa je, da sta se najbolj razširila romana, kjer je nakopičil največ sirove prostaščine, »Nana« in »Zemlja«.

Zolova teorija o znanstvenem romanu seveda ni pravilna. Naravoslovske raziskave imajo trdno določen predmet in izhajajo iz določenih, ponavljajočih se izkustev. Pisatelj si pa sam ustvari predmet: to je stvor njegove domišljije, na katerem uporablja dozdevno znanstveno pravilo. Sicer pa je pisec neredko zamenjal svojo dedičnost in porinil v ospredje kako tehnično posebnost: železničarstvo v »Človeški zverini«, rudarstvo v »Germinalu«, finančništvo v »Denarju«. Zolovim značajem nedostaja notranje individualnosti. Nimajo duhovnega obličja, ki bi se spreminjalo po okolišnih, kakršne se dogajajo v istinem življenju. Pač pa so predstavniki celih slojev, zgrajeni na osnovi mnogih podrobnih opazovanj. Najuspešneje riše brutalne poedinke. Kakor pa so poedinke enolični, toliko genialne prikazuje gibanje množic in izbruhe nagonskih strasti. Na slog pa ne gleda toliko ko Flaubert. Krepki jezik mu je enoličen, neoseben.

Kako naj naposled ocenimo naturalizem? Reči moramo, da je njegov poseg v slovstvo blagodejno učinkoval na usodo romana. Flaubert, Zola, oba Goncourta so nadeli uzdo prekipevajočemu »jazu«, ki ni bil vselej zanimiv. Naturalizem je preskrbel romanopiscu izvrstne pripomočke, kako urediti početno zmedo svojih občutkov. Navdil ga je iskati navdih-njenja v življenju, razločati v trušču okoliških istinitosti prvine, ki bi utegnile pospeševati njegov lirizem. Po naturalizmu je roman postal bolj človeški. Danes smo pozabili njegova pretiravanja in mu priznavamo, koliko mu je sedanja intuitivnejša literatura dolžna zahvale za dekorativno točnost, umerjenost, natančnost in življenskost. Tudi v gledališču je vplival. A. Antoine, Zolov učenec, je v Svo-

bodni pozornici izvajal že nekak anticipiran kinematograf.

Pa danes? Zola še ni mrknil. Statistike iz javnih knjižnic in založniških dobičkov pričajo, kako še množice segajo po njem. Še dolgo po njegovi smrti je pesniška struja »proletarizem« kazala nanj kot na svojega početnika. Enako ga med drugimi šteje tudi šola »dinamizma«, ki si je prisvojila geslo »l'art pour la vie«, umetnost za življenje, in h kateri spadajo možje kot Barzun, Gossez, Guilbeaux, Lebesgue etc. Romanopisci kot Poinso, Normandy ga čislajo za vzornika in vsak mesec utegneš čitati kaj o društvu Les Amis de Zola.

Naturalizem je prekvasil pač leposlovske vsega sveta. V Italiji je okreplil veristično strujo (Capuana, Verga, Fogazzaro), pri nas je oplodil nekaj pisateljev: Govekar, Murnik, Kostanjevec itd. A predaleč bi zašel, kdor bi hotel naštevati svetovna veledela raznih slovestev, ki bi imela brez naturalizma dokaj drugačno lice, nego ga imajo tako.

D. A.

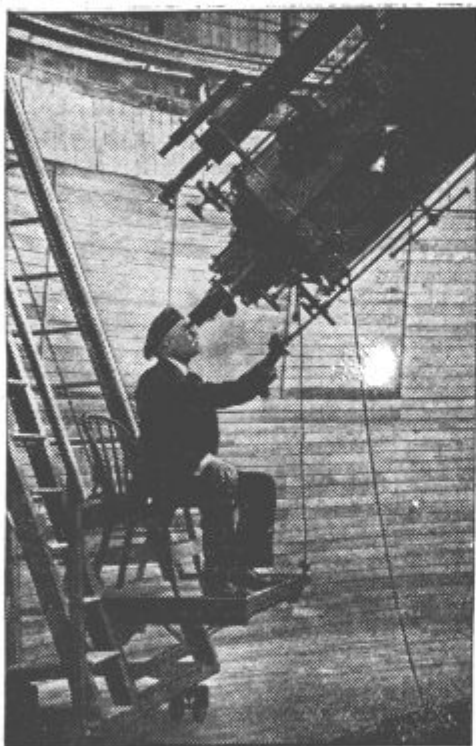

Vid in sluh pri ribah

Nedavno je še trdil neki pisec, da ribe ne vidijo in ne slišijo, češ, oko ni dovolj globoko in se ne more prilagoditi, uho pa je brez vnanjega sluhovoda. Vendar ako riba ima ta dva uda, morata biti pač za kako rabo, zlasti pa vid. Vsakdanji poskusi pri lovu kažejo, da riba vidi. Morda drugače ko mi, to je vse. Obzornik Chasseur de France vnovič pretresa to vprašanje in med drugim priobčuje mnenje potapljača iz Nantesa. Ernest Bouguer izjavlja: »Kadar grem pod vodo, se ribe najprej razbegnejo, potlej pa se naglo zbero krog mene. Ako mirujem ali se na videz ne zmenim zanje, neprisljano krožijo okoli mene. Tako sem videl morskog jeguljo (Muraena conger), ko je meni na dosegljaj napadla in požrla veliko rakovico. Tiste pa, ki se dovolj približajo steklu v moji čeladi, da spoznajo človeka, jo brž odkurijo. Enako zbeže, kadar iztegnem proti njim naperek od dežnika, da bi jih nabodel. Kadar pilim kole, tolčem s kladivom ali delam drugačen ropot nenavaden zanje, se radovedno približajo ter me obkrožajo. V vodi so mesta, kamor na površju sije solnce, kolikor toliko osvetljena 3 do 4 m globoko. Ni čuda, če se ulove najlepše ribe v senci ali v oblačnem vremenu, kadar žival ne vidi trnka.«

Deveti planet

Iz Amerike se je po svetu bliskovito razširila vest, ki pomeni »senzacijo« v sicer treznem in hladnem, v same številke in formule zamotanem zvezdoznanstvu: Na zvezdarni Flagstaff v Arizoni so odkrili deveti planet, novega velikega člana solnčne rodbine. Evropske zvezdarne do trenutka, ko pišemo te vrstice, še niso zasledile tega najbolj skritega in skrivnostnega sorodnika naše Zemlje. Nekateri astronomi ce-

Pokojni astronom Percival Lowell, ki je že pred več leti naznanil obstoj devetega planeta, ki pa ni mogel zanesljivo dokazati svoje teoretične ugotovitve zaradi pomanjkljivih tehniških sredstev

lo dvomijo, da bi ameriško odkritje bilo povsem zanesljivo. Ti dvomi nas seveda ne smejo motiti, ker ga ni odkritja, ki ne bi imelo svojih nevernih Tomažev, čeprav je na drugi strani res, da ena lastavica še ne pomeni pomladi in da morajo odkritje Lowelovega observatorija v Arizoni potrditi še druge zvezdarne. Vest pa ni prišla nepriča-

kovano, ker astronomi že osemdeset let, odkar je bil odkrit najstranejši planet Neptun, slutijo, da obstoji dalje od njega še neki večji planet. Observatorij Flagstaff v Arizoni, ki ga je osnoval slavní ameriški zvezdoslovec Lowell, je opremljen z zelo finimi aparati in se je nekako specializiral baš za planete. Njegov ustanovitelj je skušal že leta 1915. matematično dognati obstoj devetega planeta, toda njegovi težki in dotrajni računi so se naposled razbičali kot zmotni. Morda pa se je Lowell vendarle približal resnici? Če so njegovi učenci res odkrili obstoj še brezimnega transneptunskega planeta, tedaj je Lowellov trud vsaj malo in po smrti nagrajen.

★

Deveti planet. Danes ve že vsak šolarček, da je Zemlja, na kateri se dogaja naša usoda, planet. Potem zna to, kar je bilo še pred stoletji znano le najbolj učenim ljudem, da se planeti vrtijo okrog Solнца, ki jih drži v območju svoje gravitacije. Veliki Isaac Newton je bil tisti, ki je odkril, da je gravitacijska sila ona nerazdružljiva vez, ki drži planete v orbiteli Solнца, očeta vsega živega na njih. In da je gravitacijska sila prav za prav tista, ki ureja ogromno vsemirje z milijardami velikih in majhnih svetov: solnc, planetov, planetoidov, lun, kometov itd. Potemtakem vemo vsi, kje je naše mesto v neskončnem prostoru, ki mu niti naša misel ne najde meje. Naša Zemlja je planet, ki je oddaljen od Solнца 149 milijonov kilometrov. Če smo že pri teh osnovah, ponovimo — da nam bo pogled jasnejši — šolska dejstva o naši solnčni rodbini. Začeli smo pri Zemlji, toda pred njo sta še Merkur (58 milijonov km od Solнца) in Venera ali večernica in danica (108 milijonov km). Mars je že v večji daljavi: 227 milijonov km, Jupiter se je oddaljil za 773, Saturn za 1418. Uran za 2852 in Neptun za 4468 milijonov km. Deveti planet utegne biti v daljavi dobrih 6700 milijonov km od Solнца. Toda to so le največji, uglednejši člani, ki se o njih često govori. Med Marsom in Jupitrom je kakih 1000 planetoidov. Pa hme, ki jih tma naša Zemlja samo eno, Saturn pa

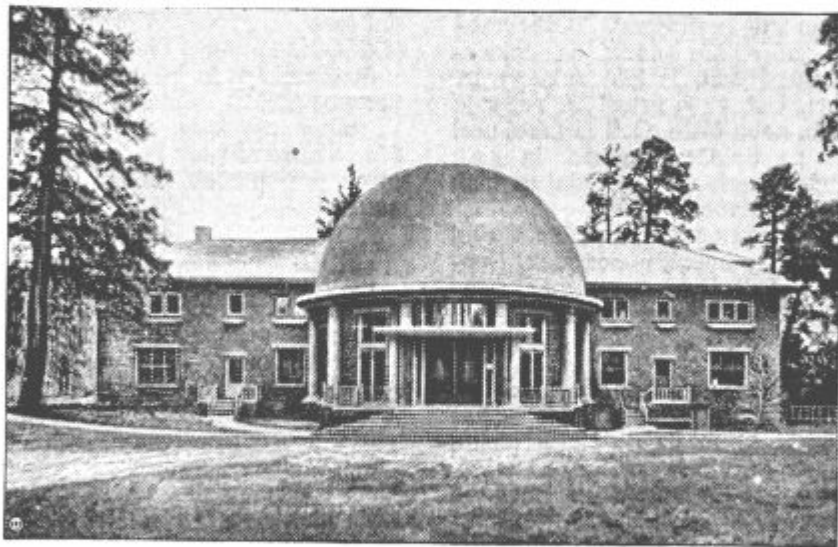
poleg slovečega prstana še osem tovarišic. Velika, številna je obitelj našega Solнца. Toda v primeri z drugimi svetovi je kakor kura s par piščanci sredi ogromnega oceana.

Planeti se obračajo v elipsah okrog Solнца. Toda te elipse niso pravilne, ker po gravitacijskem zakonu tudi manjša telesa vplivajo druga na drugo. Če hočemo razumeti odkritje novega planeta, si moramo to posebno zapomniti. Vsako gmotno telo privlači drugo gmotno telo s silo, ki zavisi od velikosti obeh mas in od medsebojne razdalje. Solnce tedaj privlači vse svoje planete, toda planeti gravitirajo tudi drug k drugemu. Ta dvojna gravitacija vzdržuje v solnčni obitelji tisto čudovito ravnovesje, ki je natančnejše od najpreciznejše ure.

gar obstoj je bil zavrt v temo. Kje je ta skrivnostni član »naše« vsemirske družine? Kakšen je in ali je zadnji, najskrajnejši na gravitacijskem polju Solнца?

Zvezdoslovci so motnje natančno zasledovali. Imeli so o njih cele tabele. Slavni Bessel je prvi pričel računati na osnovi podmene o obstoju osmega planeta, toda smrt ga je prehitro prekinila. Problem je bil eden najzanimivejših v sodobni astronomiji. Ravnatelj pariške zvezdarne Arago je poveril mlademu matematiku Le Verrierju nalogo, da z računi dožene verjeten obstoj planeta, ki ga ni mogel nihče opaziti s teleskopi.

Le Verrier se je ves pogreznil v številke, v logaritme in matematične formule. Obvladati je moral ogromno gradivo in rešiti najtežje astronomsko-ma-

Lowellov observatorij v Flagstaffu, Arizona

L. 1781. je nemški organist Viljem Herschel, ki si je služil kruh v Angliji in se je poleg glasbe bavil tudi z astronomijo, presenetil vse poklone zvezdogledce in šolane učenjake z odkritjem sedmega planeta. Le temu so dali iz antičnega bajeslovja posneto ime Uran. Ko so zvezdoslovci proučevali novi planet, izračunali do najmanjših podrobnosti vse njegove odnose in v planetarni mapi natančno zarisali njegovo pot, se je takoj pojavila podmena, da obstoji še en planet. Njegovo gibanje je namreč kazalo motnje, ki so morale nujno prihajati od gravitacije drugega telesa, č-

tematične naloge. Svojo nalogo je opravil izvrstno: dne 31. avgusta 1846 je sporočil pariški akademiji, da mora biti planet 5 stopinj vzhodno od zvezde delta v Kozorogu. Kako je prišel do tega rezultata? Postavil je hipotezo, ki se mu je videla po izsledku prvega dela zamotanih računov verjetna: da bi moral neznan planet gravitirati v 217 letih okrog Solнца. Ko je preračunal možno oddaljenost neznanca, ki vpliva na Urana, je skušal dognati, kje bi se moral planet nahajati z ozirom na izpremembe v motnjah, ki jih kaže Saturnova pot. Razlike so tu za lajške pojme

sila neznatne, toda genialni matematik je umel na njihovi osnovi najti v realnosti, v vseмирskem prostoru, brez očesa, brez teleskopa, na papirju, s samimi številkami — neodkrit planet, ki so ga potem vsi opazili in ki ga ni prej nihče spoznal kot planet!

Odkritje Le Verrierja je pomenilo ogromen triumf človeškega razuma in je odnevalo potem, ko so ga potrdila opazovanja, po vsem omikanem svetu.

Sam Le Verrier je bil tako zakrknjen računar, da ni hotel svojega odkritja overoviti s teleskopom, ki mu je bil pred nosom; da, umrl je, ne da bi bil videl planet, ki bi lahko nosil njegovo ime, če ne bi zmagala tradicija, da se dajejo planetom mitološka imena. Tudi njegovi pariški tovariši se niso zmenili za teoretično odkritje — pač čuden nemar! Le Verrier je pisal doktorju Gallu, astronomu berlinskega observatorija, da naj poišče planet na določnem mestu. Pismo je bilo spisano 18. septembra, Gall ga je prejel 23. Večer je bil krasen, nebo čisto. Gall je takoj uprl teleskop na določeno mesto, in glej: tam je bila zvezda, ki se je zdaj na mah izkazala kot planet!

Tako je astronomija zabeležila v svoj letopis velik, pomenljiv dogodek. Neptun je bil odkrit. Rekli so: skrajna straža na mejah solnčnega območja!

Toda z Neptunom je bilo podobno kot z Uranom: njegovo gibanje je kazalo motnje, ki so dajale slutiti obstoj še neznane gravitacijske točke, telesa, ki s svojo gmoto vpliva na njegovo pot.

Potemtakem tudi Neptun ni zadnji stražnik na mejah »posesti« našega Solнца?

Strokovnjaki so, kakor smo že rekli, domnevali, da obstoji še neki neznan planet.

V »Popularni astronomiji« znanega C. Flammariona, ki je izšla že pred mnogimi leti (Flammarion je bil tovariš genialnega Le Verrierja), čitamo:

»Po tem, da je Neptun zadnji planet, še nimamo pravice sklepati, da nadaljnjih planetov ni. Smemo celo upati, da bomo že kmalu našli prvega med njimi, ko se bo lahko opazovanje Neptuna razširilo na dovolj veliki prostor, tako da bodo znatnejše njegove perturbacije, ki so jih izračunali na njegovi poti in ki prihajajo od vpliva nekega vnanjega

planeta. To raziskavanje pa utegne trajati nemara še stoletja, razen če bi raziskovalci slučajno odkrili domnevani planet...«

Kakor vse kaže, ni bilo treba stoletij. Deveti planet je po vesteh iz Amerike odkrit.

Kako so odkrili deveti planet?

Rekli smo, da je treba počakati rezultatov nadaljnega iskanja in raziskavanja. Po dosedanjih vesteh je zvezdarna v Arizoni opazila ta planet samo na fotografskem posnetku. Fotografska plošča, ki je občutljivejša od najostrejših teleskopov, beleži namreč zvezde stalnice kot točke, planete pa kot črtice. Kakor sodi monakovski astronom doktor Rabe, bržčas sploh ni teleskopa, s katerim bi lahko opazili ta novi, za sedaj torej še dvomljivi planet, ki mu dajejo začasno ime »Transneptun«.

Medtem ko je bil Neptun odkrit z matematiko, je »Transneptun« odkrila — kakor vse kaže — fotografska plošča. Najostrejši um in najostrejši mehaničen pripomoček delata »čudeže« v astronomiji.

6700 milijonov km od Solнца in še vedno v njegovem območju! Številka je, kajpa, le približna, domneva nekega strokovnjaka, ki naj nam da vsaj prvi pojem o razdalji. Vse drugo o tem neznanem sorodniku našega sveta je zavito v neprodinno temo. V kakšnem stanju se nahaja? Je-li morda materija na njem v tistem fizikalnem stanju, ki omogoča obstoj in razvoj življenja? Ali pa je že hladno, ugaslo telo, kakor luna, svet, ki ga komaj obsevajo žarki njegovega — gospodarja »Solнца«?

Malo nalike nam dajejo prilike na njegovem najbližjem sosedu Neptunu.

Neptun mora na svoji poti okrog Solнца prevaliti pot, ki meri nič manj kot 28 milijard kilometrov. Za njo potrebuje 60.181 dni, kar pomeni, da prevali vsak dan 464.400 km ali 19.350 km v eni uri, 322 km v minuti in 5370 m v sekundi. Neptun je potemtakem najpočasnejši planet.

Iz tega sledi — pravi Flammarion — da traja neptunsko leto 164 naših let. Desetleten deček bi bil na Neptunu po našem štetju star 1648 let; osemnaestletno dekle bi se poročilo v častitljivi starosti 2950 zemeljskih let in mlademu

ženinu bi bilo več ko trl tisoč let. General gre na Neptunu v pokoj po 13.000 letih... seveda, če bi bile tam socialne razmere take kot na Zemlji.

Zemlja se z Neptuna sploh ne vidi, tako majčkena je iz te daljave; takisto izginjajo Merkur, Venera in Jupiter. Sonce je v premeru 30krat manjše nego pri nas, po svetlobi in gorkoti pa je 900krat slabše. Po tem lahko sklepamo, da mora na Neptunu vladati večna tema in strašna zima.

Na »Transneptunu« utegne biti v tem oziru še slabše. Pripovedovati o tem, bi pomenilo, da bi zabavali čitatelja s čisto fantazijo. Nič ne vemo, kako je z življenjem na planetih našega solnčnega sistema; celo najbližji, kakor na primer Mars, so nam skrivnostni. Vemo samo, da na Marsu in na Veneri obstoje zrak, voda in toplota, trije nujni pogoji za razvoj življenja. Kje so meje življenja, tudi vemo. Tam, kjer ni *fizikalnih* pogojev za njegov obstoj. Brez dvoma so na raznih planetih našega osolnčja in na vsemirskih otokih drugih solnc dani za

razvoj življenja ugodni pogoji; forme, skozi katere gre oživiljena materija, pa so lahko neskončno različne: od majhnih, za nas mikroskopičnih živi tja do bitij, ki nemara daleč nadkriljujejo zemeljskega človeka. Zakaj človek, kakor smo mi, je le stopnja v razvoju človeštva: štiri tisoč let, ki nas ločijo od starih Egipčanov, so v kulturnem razvoju človeštva mnogo, v njega naravnem razvoju pa kaj neznamenit delec časa, kakor sekunda, če je razvoj človeštva dan. Zato ne vemo, kakšne razvojne možnosti še čakajo človeštvo na Zemlji. Znatno večji napredek je lahko dosegla evolucija snovi na drugih, starejših svetovih, ki imajo še boljše življenjske pogoje.

»Transneptun«, deveti planet, majhna črtica na fotografiji zvezdnega neba, je nova skrivnost med neštetimi tajnami, ki nas obdajajo. In v tej temi vesoljstva je človeški um edina luč, ki nam sveti tam, kjer izginjata v neskončnosti čas in prostor, za nas minljiva bitja toli mogočna činitelja... I—as

Prof. dr. P. Kozina

== Dr. Benjamin Ipavic ==

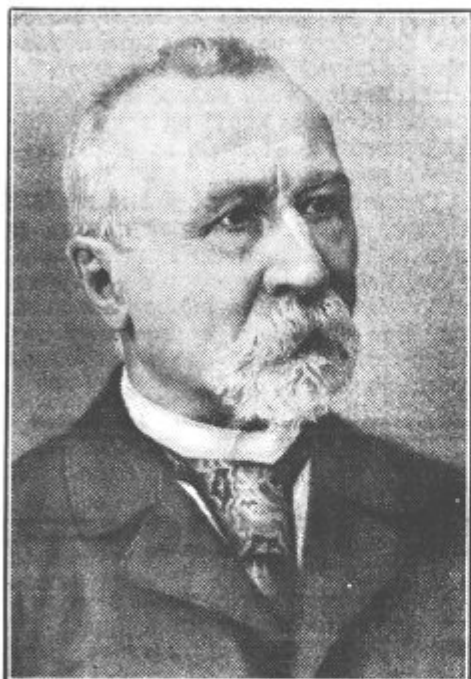
Tiho, skoro neopaženo je minula pred kratkim stoletnica Benjamina Ipavca, ki ga prištevamo med najplodovitejše slovenske skladatelje. Njegovo življenje je poteklo brez večjih motenj. Solnčna in brezskrbna je bila njegova mladost v Št. Jurju ob j. žel., kjer se je rodil na sveti večer l. 1829. Njegov oče Franc je bil zdravnik, ki je skrbel za čim boljšo izobrazbo svojih otrok. Po končani gimnaziji, ki je imela tedaj samo 6 razredov, je šel Benjamin l. 1845. v Gradec na licej, ki ga je l. 1847. dovršil. Zaradi bolezni je moral svoje študije prekiniti in se je vrnil v Gradec na ranočelniško šolo šele leto pozneje. L. 1853. je bila ranočelniška šola (katero je dovršil) ukinitvena in medicinska fakulteta je bila razširjena od dveh na štiri leta. Tako je moral Ipavic l. 1853. začeti študirati medicino na novo in l. 1858. je postal doktor vsega zdravilstva.

Mladi zdravnik, dr. Benjamin se je nastanil v Gradcu, kjer je kot primarij otroške bolnice končal svojo življenjsko pot 20. dec. 1908.

Njegova mati mu je znala že v najnežnejši mladosti vcepiti ljubezen do glasbe in je bila tudi njegova prva glasbena učiteljica. Prvi glasbeni proizvod mladega Benjamina, ki še ni imel nobenega teoretičnega glasbenega znanja, je bil valček, ki ga je imenoval »Knospen, Walzer für das Pianoforte von Benjamin Ipavic, Syntaxita 1843.« To Benjaminovo prvo delo je poslala njegova sestra Žaneta bratu Lojzetu na Dunaj in mu pisala: »Noch im Flügelkleide componiert.« Brat Lojze ga je pohvalno vzpodbudil, češ da ni našel v valčku glasbenih napak. Ta valček »Knospen« nam priča o dvojnem: da Benjamin Ipavic ni imel doma nobene narodne vzgoje, kar tedaj ni bilo nič posebnega in da se je v rodni hiši gojila plesna glasba, ki jo je gojil Benjamin še tudi pozneje v Cslju in prva leta v Gradcu.

Revolucija l. 1848., ki je zajela Benjamina in Gustava Ipavca v Gradcu, je bila za njih narodnost in glasbeno izživljanje pomembna.

Spoznala sta slovenske narodno navdušene študente in narodno mlačna ter neopredeljena Ipavca sta postala vneta slovenska rodoljuba. Rakuša poroča, da sta se Ipavca začela učiti slovenskega branja in pisanja šele l. 1849. česar mu ne bom oporekal. Gotovo je, da je sprejel Benjamin Ipavic že naslednjega leta, t. j. l. 1850., mesto pevovodje v Slov. pevskem društvu. S tem se je pa izpremenila tudi smer nje-

gove glasbene poti. Lahna plesna glasba se je morala umakniti slovenski zborovi pesmi. Ker kot pevovodja ni imel slovenskih pesmi, zato je začel skladati za svoj zbor sam. Ena njegovih prvih pesmi iz dobe njegovega narodnega preporoda je zdravica »Bratje, zgrabimo za čaše«, ki jo je poslal Juriju Fleišmanu. Ta jo je natisnil v 4. zv. Grlice l. 1852. Prav tako spadajo v to dobo tudi pesmi »Kozarec v roke...«, »Kje dom je moj«, »Ilirija oživljena« in četverospjev »Domovini«. Med svojimi pevci je imel dobrega tenorista Viktorja Bučarja, za katerega je zložil »Siroto«, zbor s solo za tenor in solospeva »Vodici« ter »Domovini«. Svoje peve in svoje delo je pokazal že naslednje leto v interni Besedi, kjer je bil Lovro Toman slavnostni govornik. Tej Besedi sta sledili pod Ipavčevim vodstvom l. 1852. še dve javni.

Ipavčeva »Domovini«, kakor je natisnjena danes v pesmarici Glasbene Maticе, je prireditev tenorista Bučarja za tenorski in baritonski solo z zborom. Po graških Besedah je postal Benjamin Ipavic splošno znan in njegov trud je bil bogato poplačan z navdušenostjo njegovih pevcev (bilo jih je čez 40), ki so mu poklonili po prvi Besedi lep rubinasto rdeč bokal z napisom: »Benjaminu Ipavcu, pevovodji prve »Besede« v Gradcu, dne 23. marca 1852.«

Tako je ginevalo Benjaminu in Gustavu Ipavcu v narodni navdušenosti leto za letom. Sredi navdušenih pevcev sta zlagala pesem za pesmijo, stresala sta jih skoraj iz rokava. Pa vse to je bilo pevcem še premalo.

Da postaneta res zdravnika (ne samo ranocelnika), sta morala zapustiti Gradec in se preseliti na Dunaj, kjer nista imela toliko narodnih obveznosti, zato pa več časa za medicinski studij. Tako je l. 1858. postal Benjamin Ipavic doktor vsega zdravilstva.

Kar se tiče glasbe, je bil Dunaj za oba Ipavca posebno pomemben. Dunaj je bil prvo glasbeno mesto Evrope, saj se je tu gojila najboljša glasba. Tudi na Dunaju sta Ipavca skladala in že l. 1859. je izšla prva tiskana zbirka 20 pesmi. Imenovala se je »Pesmarica za kratek čas«. Na slovenskem glasbenem polju je bilo tedaj veliko mrtvilo. Sedem let je že minulo, odkar je izšel IV. zvezek »Grlice«, in videti je bilo, da je »Grlica« za vedno prenehala »peti v gaju domačem«. Ta suša na glasbenem polju je bila tudi povod, da je izšla »Pesmarica za kratek čas«, kajti v predgovoru je zapisal župnik Dragotin Ripšl l. 1858.: »... Ker je kranjska grlica obmolknila, naj se štajerski škerjanček oglasi; ako vam njegovo petje dopade, vam zna prihodnjič še večkrat zapeti.« Tudi glede vsebine pesmarice nam daje predgovor pojasnilo. »To pesmarico na svetlo dati, sta mi pripomogla moja iskreno ljubljena domorodca Benjamin in Gustav Ipavic, doktorja zdravilstva, katera sta k mojim besedam radovoljno prav mične napeve spisala — —.« In še radi tega je predgovor važen, ker nam odkriva, kako lahko sta Ipavca skladala. Tam čitamo: »Ravno ona dva (Ipavca) sta tudi vselej pripravljena, ako jima hoče kdo slovenskih pesem poslati, primerne pesmi radovoljno zložiti.«

Benjaminu Ipavcu, tedaj ni manjkalo glasbene invencije, a slovenskega besedila ni bilo.

V tej zbirki je Benjaminova »Prememba« (Kdo bi zmeraj tužen bil) in njegova zdravička (Kob' sodov ne b'lo).

Kot zdravnik se je naselil v Gradcu in kot tak izvrševal svojo službo nad vse požrtvovalno, in sicer sprva kot sekundarni zdravnik, od l. 1871. pa kot primarij kirurgičnega oddelka otroške bolnice.

Kolik ugled je užival med Nemci, nam priča iskreno pisano poročilo graške Tagespošte ob njegovi smrti 24. decembra l. 1908. Pri vsej svoji zdravniški zaposlenosti je imel še vendar toliko časa, da se je glasbeno spopolnjeval in študiral pri prof. glasbe dr. Viljemu Mayerju. Kmalu se je pokazal plod njegovega študija, kajti že l. 1862. se je proizvajala v »Ljubljanski čitalnici« njegova opereta »Tičnik« po Kotzebuevem besedilu »Der Käfig«. Ipavc je spisal »Tičnika« (prav tako tudi »Teharske plemiče«) samo s spremljevanjem klavirja. Ko je delo instrumentiral kapelnik Fabijan, se je opereta še pogosto proizvajala v starem gledališču, overtura pa je bila še dolgo na vzporedih vojaškega orkestra. Overturo te operete je postavil Benjamin tudi za godalni orkester s spremljevanjem orkestra. Od pesmi tega dela je natisnjena samo romanca »Ljuboslav« v II. letniku »Novih Akordov«, in to za glas in klavir.

Istega leta (l. 1862.) je zložil po Koseskega besedilu kantato »Kdo je mar.« To delo ni proslavilo imena Benjaminu Ipavcu samo med Slovenci, nego tudi med drugimi slovanskimi narodi. Po prizadevanju dr. Janeza Bleiweisa je bila razpisana nagrada za skladbo na Koseskega besedilo »Kdo je mar.« Delo so presojali v Pragi češki glasbeniki in nagrado so prisodili Benjaminu Ipavcu. Skladbo je založila »Ljubljanska čitalnica«, ki je delo prvič izvajala. Pozneje so proizvajali to delo tudi v Zagrebu, Beogradu, Pančevu in celo v Pragi. Dr. Vošnjak je poročal ob izvajanju tega »donečega slavospeva svoji mili domovini«, »da so po končani pesmi zagrmeli »slava-klici« slavnemu rojaku, da se je dvorana tresla. S to skladbo je dr. Benjamin Ipavc stopil na prvo mesto med našimi skladatelji. Dan za dnem glasneje so odmevale v narodu njegove nove pesmi, navduše-

vale so ga ter vzpodbujale druge skladatelje k delu. Veliko je število njegovih skladb. Deloma so natisnjene in seznam teh dobimo v dr. Šlebingerjevi Bibliografiji (str. 164.—166.). Med natisnjenimi naj omenimo le še kantato »Na Prešernovem domu«, ki je izšla l. 1872. V njej uporablja Ipavc Fleišmanovo »Luna sije«, ki ji je pridejal solo za bariton. To je jasen dokaz, da je Benjamin Ipavc Fleišmanovo delo visoko cenil in spoštoval.

Prav veliko je tudi število njegovih nenatisnjenih del, ki jih je podedovala ljubljanska »Glasbena Matica«. Med temi deli je tudi njegova opera »Teharski plemiči«, ki se je izvajala prvič v Ljubljani 10. decembra l. 1892. pod vodstvom ravnatelja Frana Gerbiča. Ob tej priliki je izvolila Glasbena Matica Ipavca za svojega častnega člana. Prav tako je počastil tudi graški »Triglav« svojega dobrotnika s častnim članstvom. Navdušenje Celjanov za svojega ožjega rojaka pa je bilo tako veliko, da se je pripravljaval iz Celja v Ljubljano poseben vlak navdušenih Ipavčevih oboževalcev. O tej operi je pisal dr. Anton Schwab v »Zborih« tole: »Delo je sestavljeno iz posameznih pesmi v slogu prej običajnega načina po pevskih številkah. Vendar so posamezne pesmice »Teharskih plemičev« med seboj v soglasju, tako da je vsa opera enotna, kakor mora biti vsaka umetnina. Vsaka opera ima svojo posebno privlačno številko, tako se ponajša »Teharski plemiči« tudi s posebno privlačno točko s »Podoknico grofa Urha«, ki si jo slišal prepevati prva leta po nastanku vsak dan. (Pri premijeri je pel Urha naš slavni baritonist Noll.) Vendar ugajajo nekatere druge točke še bolj, tako n. pr. »Zabi, zabi, o kako b' zabila?« Silno nežna in blagglasna je »Molitev Marjetice«, le žal, da niso te točke razvite bolj na široko. Ipavčeve najboljše točke pa se kratko pojavijo in zasvetijo le kot kresnice v bajni noči, potem pa ugasnejo na mah.« To in pa silno preprosta oblika opere sploh naši po tujih operah razvajeni publiki ni zadostovala in zato se opera ni mogla vzdržati na repertoarju. Nastala je pač v času, ko je bil klic po preprostosti merodajen. Tega gesla se je Benjamin držal, dasi mu ni manjkalo izobrazbe, da bi ustvaril svoje delo zamotanjsje. Bal se je vsake note, ki bi utegnila prizadejati svojim proizvajalcem težave, trpel

pa je tudi pod vplivom Feiglovega kopitarstva, ki mu je branil vsak smešnejši polet v harmonijo. Kljub tem ne prilikam nosi opera vse znake prave umetnosti in je napravila v svojem času za probudo naroda svojo dolžnost. To veliko notranjo vrednost so upoštevali Čehi. Prestavili so besedilo v češčino, povabili so skladatelja in uprizorili opero z naslovom »Teharski schlechteci« v Narodnem divadlu v Brnu 5. oktobra 1895 s sijajnim uspehom.

Benjamin Ipavic je skladal do svoje smrti. Bil je vesten sotrudnik vseh slovenskih glasbenih revij. Kakor sem že omenil, je svojo prvo pesem objavil v »Grlici«, »Glasbena Matica« je izdala mnogo njegovih del. Bil je marljiv so-

trudnik Gerbičeve »Glasb. Zore«, kjer je natisnjena »Podoknica grofa Urha« in »Arija Ivana«. Z mladeniško navdušenostjo je pozdravil tudi Krekove »Nove akorde«, ki jim je ostal zvest do svoje smrti.

Celo njegovo dolgo življenje je bilo posvečeno ljubezni do glasbe in ljubezni do lastnega rodu. Nobenega koristolovstva ni v njegovem življenju, pač pa je imel vedno odprte roke za one, ki so potrebovali njegove pomoči.

Pokopan leži v Gradcu in na njegovem grobu stoji preprost spomenik:

»Dr. Benjamin Ipavic, emer. Primararzt, geb. am 24. XII. 1829., gestorben am 20. XII. 1908.«

Slava njegovemu spomínu!

== Perpetuum mobile ==

Perpetuum mobile je silno hvaležen objekt za različne prenapete iznajditelje, ki se jim vidi smisel življenja samo v rešitvi večnega gibanja. Menda se še na nobeni stvari na svetu ni toliko duševno delalo, kolikor na tem čudež-

Perpetuum mobile Leonarda da Vincija

nem stroju, ki naj bi iz nič in za nič na vekomaj robotal človeku. Vzlic temu, da je že dolgo dokazana nesmiselnost takega prizadevanja in vzlic temu, da noben patentni urad na svetu ne izdaja več patentov na »večno gibanje«, si še vedno beli z njim brihtne glave množica ljudi in nikoli ne mine

mesec, da ne bi bilo prijavljenih nekaj patentov na stroje, ki bodo iz nič proizvajali energijo.

Dandanes je zanimanje za tehniko posebno živo in zaradi tega tudi število izumiteljev samogiba vedno večje. Izumiteljev na tem polju kajpada tudi v starih časih ni manjkalo; vedno jih je bilo preveč in prvi izumi, o katerih ve poročati zgodovina tehnike, segajo daleč nazaj v srednji vek.

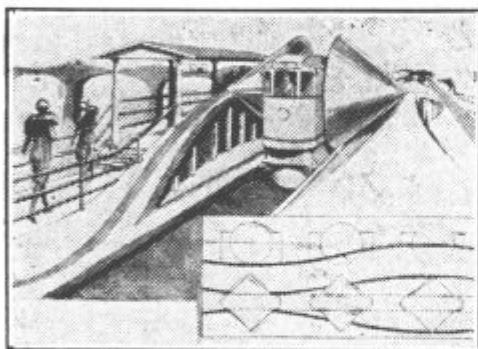
Leta 1250. je francoski arhitekt Wilars de Honecort izumil stroj, ki je obetal teči na veke sam od sebe. Bilo je to kolo z neenakomernim številom uteži, pritrjenih na gibljivih vzvodih po obodu. Kadar se je kolo premaknilo, so se uteži vselej tako preložile, da so bile na eni strani kolesa bliže pestu kakor na drugi. Na ta način bi morala nastati nekakšna preutež, ki bi nenehoma vrtela kolo. Pretežja pa seve ni hotelo biti, marveč se je vse lepo uravnovesilo in kolo je na veliko začudenje genialnega izumitelja mirovalo kakor vsako drugo.

Celo Leonardo da Vinci, ki je slovel za največjega telmika svoje dobe, se ni mogel zoperstavljati prelepi izkušnji, da bi osrečil svet s samogibom. Zasnoval je kolo, ki naj bi se vrtelo na principu enostranske preuteži, ali kaj kmalu je izprevidel, da se lovi za goljufivim prividom. Leta 1640. je marki worcesterski slovesno razbojnal, da bo

ta in ta dan predvajal kolo, ki se bo s pomočjo nihajočih uteži vrtelo na večne čase. Predvajanje se je vršilo ob navzočnosti kralja Karla I. in vsega kraljevega dvora v Towerju. O uspehu pa kronika trdovratno molči, iz česar lahko sklepamo, da je vso veličastnost naglo zagrnil plašč pozabljenja, da tudi to kolo, čeprav umotvor plemenitaša, ni teklo vekomaj.

Da bi se ubranili prijavi na samogibe, je dal newyorški patentni urad некоč nabiti razglase, da se patenti na večno se gibajoče stroje ne bodo izdajali vse dotlej, »dokler bo solnce vzhajalo na vzhodu«. V prejšnjih časih pa patentni uradi niso bili tako strogi in je bilo samo na Angleškem izdanih preko 600 patentov na samogibne stroje.

Prvi biciklji, kjer se prenaša gibanje pedalov s pomočjo brezkončne verige na zadnje kolo, so bili za izumitelje sa-

*Železnica, ki naj bi vekomaj tekla
okoli sveta*

mogibov nova spodbuda. Manjja ustvarjanja iz nič se je iznova močno razbohotila. V glavi nekega izumitelja se je ukresala preprosta ideja, ustvariti nujno potrebno preutež, ki naj bi poganjala samogib s pomočjo neskončne verige, na ta način, da bi obesil verigo samo na pol kolesa, tako da bi se šele na temenu vlegala med zobe in vlekla kolo na eni strani neprestano navzdol. S prav močno, debelo verigo je upal doseči toliko moči, da bi kolo lahko gnalo dinamo stroj za električno razsvetlavo. Veriga pa se je kajpada pokorila samo naravnim zakonom; izumiteljevo fantazijo je pustila na cedilu in obvisela na kolesu, kakor jo je bil nanj položil.

Nemožnost preuteži, ki naj bi nenehoma nastajala sama od sebe, je sicer

popoňnoma prozorna, ako pomislimo, da se za dviganje uteži porabi natanko toliko dela, kolikor ga opravi utež, kadar se spušča. Vrhu tega pa pri vseh strojih nastaja še trenje, ki ga je tudi treba premagovati z nekim delom, ki se mora jemati od nekje drugod, če ne se stroj prej ali slej ustavi. Kolesa, vstavljena v prav lahko tekoče ležaje, se enkrat pognana lahko vrte nekaj ur, vekomaj pa nikoli. Da bi pa vrhu tega opravljala še delo, o tem ne more biti govora. In to velja za vse samogibe, pa naj bodo še tako bistroumno sestavljeni.

Iz fizikalnega potuka je znan aparat, pri katerem se dvojni stožec navidezno vali po strmini navzgor. Stožec se namreč vali po dveh po robu postavljenih trikotnikih, ki oklepata med seboj določen kot in stožec pride s svojima konicama res prav do vrha. Vzpenjanje je pa le navidezno, zakaj težišče stožca se v resnici pomika nizdol. Na tem varljivem pojavu je preteklo stoletje neki izumitelj zasnoval samogibni stroj, hoteč ga uporabljati za pogon železnice. Namestu koles bi imeli železniški vozovi stožce, na katerih bi nenehoma drdrali po valovitem tiru gor in dol. V svoji naivnosti je celo predlagal, naj bi se taka železnica zgradila okrog sveta.

Nekateri iznajditelji so tako naivni, da poskušajo vodna kolesa, ki bi gnala črpalke in dovajala na ta način samim sebi za pogon potrebno vodo. Samogibi, ki izkoriščajo lastnosti vode in zraka, so vobče zelo priljubljene in čeprav ne tečejo kakor vsi drugi, pričajo včasih o precejšnji bistroumnosti graditeljev.

Razen pristnih samogibov, to je tistih, ki bi morali iz nič proizvajati delo, so pa še nepristni samogibi, izkoriščujoči razne prirodne sile, ki se drugače v tehniki malo izrabljajo. Semkaj spada n. pr. kapilarnost: sila, ki med drugim žene tudi rastlinske soke po steblovju kvišku. Na tem principu je bila zgrajena že cela vrsta samogibnih strojev, ki sicer lahko teko na veke, a niso pristni samogibi. Poleg tega pa je tudi njih delazmožnost tako malenkostna, da nimajo nobene praktične vrednosti.

Tudi radioaktivnost je možno uporabiti kot pogonsko silo nepristnih samogibov. Lord Rayleigh je n. pr. sestavil aparat, ki se lahko giblje tisočletja, ne da bi morala kdaj poseči vmes člove-

Šta roka. V brezračnem steklenem balončku sta dva lističa zlate pene in neznatno majhen drobec radija. Radij pa — kakor znano — izžarja med drugim tudi elektrone: sestavne delce elektrike. Na ta način se naelektrita zlata lističa, ki se zaradi tega odbijata; vedno bolj se razmikata drug od drugega, dokler se ne dotakneta kositerne obloge steklenega ostenka. V tem trenutku se izpraznita, padeta vkup in pojav se začne iznova. Vsakih 34 sekund zanihata enkrat in bosta nihala, dokler ne odpadeta, oziroma dokler radij ne bo izčrpan.

Gotovo bo ta aparat pretrajal še marsikak človeški rod, a vzlic temu ga ne moremo imenovati perpetuum mobile, ker je radio-aktivnost prav tako prirodna energija kakor n. pr. tekoča voda, veter, solnčna toplota, menjajoči se zračni pritisk ali pa v premogu shranjena toplota. Stroji pa, ki izkoriščajo tako energijo, so samo motorji ne pa samogibi, ki hočejo proti vsem prirodnim zakonom energijo proizvajati iz nič in v neizčrpn množini.

✱

Živalski boji

(Po razpravi dr. R. Mella)

Boj! Zavestno ali podzavestno iskano individualno udejstvovanje. Boj! Trdosrčna okrutna potreba. Boj! Žoganje prirode z nami, ki smo kakor drobni praški življenja.

Kako primitivna igra je prav za prav življenje svobodnih živali: za nekatere obstoji v tem, da požirajo druge, za druge pa v tem, da se branijo biti požrte. A ta boj se bije v tisoč oblikah: boj z neznanim, s prostorom in podnebjem, boj s plenom in sovražnikom, s tekmečem in življensko družico. In vsakega narekuje ta dva prastara nagona: lakota ali pa potreba po ohranitvi rodu.

Boj za hrano je največkrat dvoboj, ki kaže včasih čudovito prilagodnost enega tekmeča, na posebne vojne sposobnosti in navade nasprotnika.

Že 40 večjih živali iz insektarija mi je bila požrla kot krt velika miš, ko sem jo končno zalotil in vrgel v kletko k mladi kobri. Hudobno cvileč se je neutegoma zagnala proti kači, a je takoj odskočila. Razjarjena se vzpne mala kobra pokonci, nekaj trenutkov niha z životom sem ter tje, naprej in nazaj, potem pa iznenada useka proti miši. V tem trenutku se pa ta, navidezno tako okorna in »slepa« živalica z neverjetno spretnostjo požene preko kačine glave na drugi konec kletke in jo ugrizne v rep, med tem ko udari kobrina glava z vso silo ob tla. Vsa divja se kača naglo okrene in useka iznova, a zopet plosne z glavo ob tla, med tem ko se miška z okorno gracioznim zamahom vrže čez njo in jo v drugič ugrizne od zadaj. Kakor igračkanje se je videl boj,

dokler ni miška slednjič požrla obnemogle kobre.

Zelo bojevite so živali, preden izležejo. Takrat se spoprimejo tudi z vrstnicami, s katerimi drugače nimajo opravka, ki pa bi jim utegnile prav priti kot hrana za bodoči zarod.

Iz široke razpoke v steni moje sobe plane iznenada za pest debel pajek, cepne naliki kepi mehkega gumija na tla in jo ubere z metriskimi koraki pod visoko železno posteljo. Tri sekunde nato prileze iz špranje velika vešča in jadrno odbrenči za njim. V naslednjem hipu si sovražnika stojita nasproti. Pajek je trikrat večji; stoji pozorno vzravnan, z razklenjenimi čeljustmi, zasledujoč vsako kretanje vešče, ki se v sunkovitih nihajih zdaj z desne zdaj z leve zaganja proti njemu. Iznenada se pa vešča požene od zadaj, zagradi s čeljustmi pajka v hrbet, zasadi svoje želo v njegovo hrbtenjačo, nato pa naglo odskoči. Pajek je odigral. Vešča ga naglo pograbi za nogo in odvleče po stopnicah na verando. Od tod skoči z njim 5 m globoko na tla ter ga potegne v svojo duplino, da bo vanj izlegla jajčece in da bo imela izvaljena ličinka takoj ob rojstvu hrano.

V dobro organiziranem boju za hrano se posebno odlikujejo javanski psi. Ko izslede merjasca, ga preženejo na precej veliko gozdno jaso, kjer ga začno divje napadati. Več ko četrt ure se psi zaganjajo proti njemu. Potem pa pes vodnik kratko zalaja. Odzoveta se mu tovariša na desnem in levem križu, nakar se gozdna drama z bliskovito naglico preokre-

ne: Vodnik izvrši drzen napad, toda le navidezno. Razjarjeni merjasec skuša s čekani zabosti sovražnika. Med tem pa ostane njegov desni bok za trenutek nezашčiten; pes, ki pazi tamkaj, skoči, zagrabl desno merjaščevo uho in se zavihiti ščetincu na hrbet. Istočasno se zaženejo vanj trije sprednji psi, ki merjascu ne puste, da bi si utegnil otrresti napadalca s hrbta. Pes na levem krilu se sedaj kakor blisk zažene s svoje postojanke, iztrga merjascu za poln gobec drobovja iz trebuha in smukne na drugi strani zopet izpod njega. Dvajset sekund pozneje leži nereseč s pregriznjem goltancem in raztresenim drobovjem na hrbtu. Domačini trdijo, da se psi nauče tako organiziranega boja, ki se razpleta po nekih pravilih, brez človeške dresure. Pač pa živali že od mladega »trenirajo« med seboj.

Moji lovci so na južnem Kitajskem izkopali zarod te vrste psov, o katerih so mi pozneje poročali: Čez nekaj tednov so se začeli mladiči z neverjetno divjostjo in odločnostjo trgati med seboj. Pri tem so se tako zagrizli drug v drugega, da so bingljali naliki členom verige, ako si prvega dvignil od tal. To je trajalo nekaj tednov dan na dan. V sedmem ali osmem mesecu pa so prepiri ponehali. Največji in najmočnejši pes je postal vodnik krdele in poslej se niso nikoli več ravsali med seboj.

V drugo skupino nesimpatičnih živalskih mejdanov spadajo seksualni boji.

V južni Indiji je v gozdnem rezervatu travansorskem poteptano vse bambusovo grmovje. Petdeset metrov dalje so tla popolnoma poteptana in naprej je videti še troje ali četvero takih »aren«, kjer se v dvobojih merijo sloni med seboj. Vidi se, da je eden bežal, drugi pa mu je sledil tik za petami in ga vedno iznova izzival na boj, dokler ga ni podrl na tla, poteptal in — kakor kažejo sledovi — zavlekel do malega prepada, kjer ga je sunil v globočino.

Kakor komični rezbariji iz ledene dobe si stojita nasproti dva gnuja: nepremično, glavi pokonci — in se gledata. Glavi se povesita in zdajci živali vzdirljata nasproti. A ne naravnost, marveč v polkrogih, ki ju po ovinkih privedeta bliže. Za trenutek še obstaneta, gledata se srdito kruleč, nato se pa zakadita naravnost drug v drugega, padeta na kolena in skušata v tem položaju drug drugemu zabosti ostro rogovje od zadaj v vrat ali v boke. Tako se borita pol minute z ognjevitimi, silnimi kretnjami. Ali, kakor da

ne mislita prav resno, se v naslednjem trenutku spravita zopet na noge in jo odkurita vsak v svojo smer.

Posebno srditi so seksualni boji med pticami in reptilijami (zlasti med martinčki). Nekateri kokoši in ptice pevke so med bojem popolnoma gluhe in slepe za vse, kar se godi okoli njih. Z roko bi jih lahko prijel, ne da bi se zmenile. Ljudje pa izkoriščajo njih srboritost: marsikje take živali vzgajajo nalašč za dvoboje, iz katerih prirede cele slavnostne turnirje.

Poleg »krvavih« bojev odločajo pri nekaterih vrstah ptic tudi nekakšni pasivni boji, ki so pa še najbolj podobni nekakšnim lepotnim revijam. Vsi samci se namreč za dobe parenja zbero na nekem določenem kraju v najlepšem ornatu, ki ga zmorejo, in čakajo, kako bodo izbirale samice. Moč in pogum sta tukaj, kjer odloča samo lepota, brez pomena. Zgodilo se je n. pr., da je bil iz neke večje take skupine samcev neki posebno zastaven in lep ptič izvoljen osemkrat zaporedoma, neki drugi dvakrat, ostali so pa obsedeli. Toda noben izmed zapostavljenecv se ni skušal maščevati nad srečnim tekmecev.

H koncu še zabavni boj s strahom. Krava zebu divja naokoli, kakor da bi jo bila obsedla telovadna manija; v čudovitih in neverjetnih skokih se preganja po travniku. In vzrok: Med tem, ko je prežvekovalka legla na solnce, uživajoč sladki opoldanski počitek, ji je zlezla na topli hrbet nedolžna belouška, ki je plašljivo živinče skoro pripravila ob pamet.

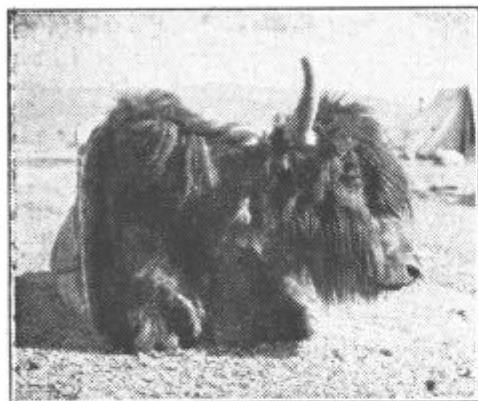
DRAGOLETNIKI V STARINI

Ob Sullovi diktaturi je Gallus znal pokupiti imetje izgnancev in nakopičil si je neznankega premoženja. Kakor so nedavno Nizozemci omejili saditev dišečin na Molukih iz spekulacijskih razlogov, tako so ravnali stari Egipčani s papirusom, palestinski Arabci pa z datelji in dišavami. Veliki prirodni modrijan Thales z Mileta (600 pred Kristom) se ni sramoval spekulirati z oljem. Po zvezdoznanskih opazovanjih je sklepal na izredno letino, poroča o njem Aristotel. Pred zimo je za smešno ceno najel vse stiskalnice na Miletu in Hiosu, pozneje pa, ko se je njegova napoved uresničila, jih dajal z velikanskim dobičkom v najem. Aristotel govori še o drugih dragoletnikih, ki so dobičkarili pri mirodijah. Zidovski pisec Jožef omenja izjemno trgovsko preudarljivost Galilejca Janeza iz Giskale, ki je znal iz olja iztisniti lepe denarce.

== Skozi zapadni Tibet ==

Smoter nemške znanstvene ekspedicije v osrednjo Azijo (1927/1928) je bil geografsko in geološko raziskavanje Tibeta. — Odpravo je vodil dr. Trinkler, spremljala sta ga pa geolog dr. de Terrá in W. Bosshard, ki podaja tu oris gospodarskih razmer v osrednji Aziji, predvsem pa opisuje tehniško plat karavane.

V Himalaji ležeča pokrajina Kašmir se imenuje z vso pravico indska Švica. Njeno glavno mesto je Srinagar. Tam smo opremili karavano za pohod, ki naj bi trajal šest do osem mesecev. Proti koncu maja smo s 40 konji odrinili proti severu, da prekoračimo tedaj še močno

Jak pri počitku

zasnežene prelaze. Takoj v začetku potovanja pa so se pojavili snežni viharji in morali smo se zateči v neko kočo. Videli smo nešteto poginulih konj, ki so pričali o nevarnosti potovanja po teh krajih. Slednjič smo dosegli Ladakh ali zapadni Tibet, deželo, ki je pravo nasprotje od Kašmirja, čeprav je samo del njegovega političnega ozemlja.

V Kašmirju vidiš krasne travnike in njive, tu pa so zgolj prazne kamenite puščave, ki jih le tu pa tam poživlja mala zelenica. Samotne, gole skale se dvigajo skoro navpično v vis, tu pa tam stoje na njih samostani, ki pozdravljajo gledalca in deželo kakor srednjeveški gradovi. Razen tega ne vidiš oke ničesar, kar bi spominjalo na krasne pokrajine, kakršne najdemo na južni rebri Himalaje. Samo dolina Inda je navidez rodovitnejša, a celo tukaj si morajo pomagati ljudje z umetnim namakanjem tal. Siromašno življenje prebivalcev spominja na siromaščino alpskih visokih dolin v srednji Evropi. Ob zgornjem Indu leži Leh, glavno mesto zapadnega Tibeta. Šteje

2000 prebivalcev ter je poleti važno središče za prekladanje tovorov iz Lhasse v Indijo. Pomembnejši od glavnega mesta so za deželo številni samostani. Ti namreč vladajo in obvladujejo deželo, saj imajo svečeniki na ljudstvo mnogo večji vpliv nego katerikoli vladni činitelji.

Prevladujoča religija dežele je lamazem, pavrsta budizma, ki se je tu razširil v sedmem stoletju po našem štetju. Budizem, ki je ohranjen v prvotni čisti obliki le še v Siamu, Birmi in deloma na Ceylonu, se je tu tako preobrazil, da je le z največjo težavo mogoče spoznati njegovo prvotno obliko. Lahkovernost in strah pred demoni obvladuje prebivalstvo, ki slepo zaupa lami. A kakor so mnogi me-

Mlado dekle iz zapadnega Tibeta

nihí izobraženi in pametni, tako je ljudstvo nevedno in lahkoverno. Navzlic grobi lahkovernosti, ki jo svečeniki razširjajo med ljudstvom, je ladaki veseljak. Svojo domovino ljubi in mu pomeni najlepšo deželo pod solncem. Življenje pa je trdo in zemlja rodi skopo. Da bi se izognilo preobljudenju krajev, je ljudstvo iznašlo mnogomoštvo in samostan.

Sredi julija je karavana korakala vzdolž Inda kvišku v področje Transhimalaje. Prebivalci te gorske verige so tako zvani Čangpa, napol nomadi mon-

lepem jezeru Sirigh Jilga, reliktu iz zadnje ledene dobe, ki ima, kakor vse slične kotlinice z vodo in močvirja na visokoravniškem svetu, grenko-slano vodo, se je odpravi prvič odprla nova dežela, ki se je še ni doteknila noga Evropeca. Ogromne, kilometre široke struge dajo slutiti, kako silne množine voda so nekoč bobnele skozi te kraje. Danes so suhe. Tudi izsuševalni proces jezer je silno napredoval. V tej pokrajini je zadel ekspedicijo hud udarec, ki je spremenil ves načrt. Konji, ki so bili brez nadzorstva,

Lama-plesalca s fantastičnima maskama dobrih in zlih duhov

golskega tipa. Njih šotori so iz črne klobučevine. Drogovi in vrvi so okrašene s pestrimi zastavicami, ki »odganjajo« zle duhove. Zenske delajo na prostem na primitivnih stativah, kjer izgotavljajo iz izborne ovčje volne blago, ki trpi okrog trideset let. Čangpa so lamaisti, ki krasijo molilne zidove z rogovi jakov, katerim vrežejo v čelno kost tibetsko molitev Om-mani-padma-hum.

V začetku avgusta smo se odpravili na tibetsko visoko ravnico ter smo pri prelazu Marimik dosegli skoro 6000 metrov višine. V teh popolnoma neobljudenih visokih krajih so blodile črede antilop in gazel. V posameznih dolinah pa smo srečavali divje osle in jake. Rastlinstvo, ki se je tukaj spretno prilagodilo ostremu podnebjju in višini, je silno borno. Na

so pobegnili od nas in jih vkljub vnetemu iskanju nismo mogli najti. Pozneje smo izvedeli, da so nekateri izmed njih našli pot v svoje hleve. Kako sijajno izpričevalo za naravnost pravljici orijentacijski čut teh živali, če pomislimo, da je šla pot tri tedne skozi zapuščene kraje brez cest! Nadalje se je karavana zaradi umiranja jakov tako skrčila, da je bila primorana po čim krajšem potu priti med ljudi, kar je bilo pričakovati v zgornji dolini Karakaša.

Za potovanje v osrednji Aziji prihajajo v poštev štirje načini: s kamelo, s konjem, z jakom ali z ovco. Ker pa nismo mogli dobiti kamel na indskem ozemlju in ker so bili konji predragi, ker je treba zanje prenašati živež, smo se odločili za jake in ovce, ki so zelo skromne, jaki

pa tudi zelo zanesljivi za hojo po planinskem svetu. Edino, kar se more očitati jaku in ovci je to, da sta zelo počasna.

Naša pot čez tibetsko visoko ravnino je bila podobna mrtvaškemu sprevodu. Vsak dan je poginilo nekaj tovornih živali. Ko smo prišli do Aksajčinskega jezera, je bilo baš še polovico karavane. Boj z divjo naravo je bil takšen, da si ga človek stežka more predstavljati.

Jaki so bili skoro popolnoma končani. Morali smo tovor naložiti na velik kup in ga prepustiti usodi. In kar smo morali ostaviti, ni bilo malo: poleg znanstvenih instrumentov smo pustili tam tudi kinematografske aparate, filme in šotore. Z bornim ostankom živil in obleke, ponvic in kotličkov za čaj, ki smo jih natovorili ovcam — preostali jaki so nosili samo led, ker nam je zmanjkalo vode, ki je v naslednjih dneh nismo mogli pričakovati — smo se hoteli jadrno umakniti v Karaško dolino, kjer smo upali, da zadenejo na nomadizujoče Kirgize. Dne 7. oktobra smo prispeli v Suget Karaul, prvo kitajsko postojanko na cesti v Karakorum. Tam je dobila odprava vso zaželjeno pomoč. Poslali so dva člana ekspedicije s 13 kamelami k Aksajčinskemu jezeru, da natovorita vse, kar smo pustili tam in da prineseta tovore za nami. Karavana sama pa si je pomagala s kirgiškimi konji brez ladakhiških kulijev, ki so se na poti v Karakorum vrnili domov, proti kitajskemu Turkestanu.

Edina ovira je bil zdaj še prelaz Sanju, ki leži 5200 metrov nad morjem. Ta prelaz seče verigo kunlunškega pogorja. Kot jezdno živino smo sedaj zopet uporabljali jake, ki so se izkazali na tesnih, zaledenelih gorskih potih izredno sigurni. Veličasten svet se odpira očesu raz ta prelaz na vse strani. Greben teče poleg grebena, vršaci se vrste drug za drugim, vsi še deviški. Naglo smo napredovali navzdol, v pravo srce Azije, v Tatarijo ali Kašgarijo, ki ji pravijo Kitajski Turkestan, v nasprotje z Ruskim Turkestanom, ki leži na zapadu Alajskega gorovja. Na daljnem potovanju, ki se je vršilo deloma tudi v nepodvzmetenih vozeh, smo se dotaknili selišč Sanju, Guma, Kargalik in Jarland. Slednjič smo dosegli meseca novembra Kašgar, sedež višjih kitajskih uradnikov. Videli smo tudi velike obcestne kamne, ki jih je popisal že Marco Polo v 13. stoletju. Do srede minulega veka je bilo prav malo znanega o Kitajskem Turkestanu. Šele Schlaginweit, Forsyth, Dutrieul du Rhin, dr. Sven Hedin in sir Aurel Stein so nam povedali nekaj več o tej deželi. Dr. Trinkler in jaz sva startala konec januarja 1928 iz Khargalika v puščavo Taklamakan, dr. de Terra pa se je napotil v Kunlunško gorovje, da bi ondi proučeval geološke razmere.

SOLANIN

V družino razhudnikov spada tudi krompir, ki smo ga dobili v Evropo l. 1555. in ki služi kot hranivo za človeka šele od 1770. Z njegovim velikim pomenom se strinja obilno nazivoslovje zanj: bob, čompa, korun, krompir, papešček, papica, podzemljica, repica, turka, turkinja. Kakor večina razhudnikov (solanaceae) vsebuje nekaj alkaloida, strupa, ki se pomnoži zlasti pomladi, kadar gomolj brsti. Lahko povzroči motnje v želodcu in čreveh. Ogneš se nepriliki, če izrežeš »oko«, iz katerega poganja klica, in s tem odpraviš ves solanin.

BRZI RAČUNARJI

Znani so v Franciji računarji: Arnould, Renould in slavni Inaudi. Nemci so imeli enega, ki ni bil nič manj izreden: dr. filozofije Gottfried Rüdckle. Nedavno je umrl. Ni pa imel samo vrojenega zmisla za matematiko, marveč je z njim družil obsežno znanje. Rüdckle si je mogel zapomniti 200 števil v 7 minutah, medtem ko je Arnould rabil 55 minut za isto vajo. Rüdckle se je naučil še 408 števil v 22 minutah in 48 se-

kundah, 504 številke pa v 44 minutah in 20 sekundah. Preračunal je pot 54 premičnic. Drugače pa ni dosti izkoristil svojega daru. Imel je nekaj prihrankov, ki so se razblinili in razplinili ob inflaciji v Nemčiji. Preminul je v siromaštvu, star 51 let.

OD KEDAJ IZRAZ »DRŽAVLJAN«?

Naslov »citoyen« je izpočetka vinotoka 1774. Nastal je takole. Pisatelj Beaumarchais, oče Linhartovemu »Matičku«, je imel pravdo z nekim svétnikom in se je sam zagovarjal pred parlamentom. Bil je prvi, ki se je pozival na javno mnenje: »Jaz sem državlján, t. j. niti finančnik, niti duhovnik, niti dvorjan, niti prisklednik, ob kratkem nič takega, kar imenujemo silo. Jaz sem državlján, to se pravi nekaj novega, nekaj neznanega, nečudenega v Franciji. Jaz sem državlján, namreč to, kar bi morali biti vi že dve sto let in kar postanete mogoče v 20. letih.« Beaumarchaisov zagovor je imel velik uspeh. Poslej so si vsi svobodomiselní duhoví prisvojili naziv citizen.

Rojstvo, življenje in smrt = pri Laponcih

V jeseni zberejo Laponci črede svojih severnih jelenov in se odpravijo na »jug«, proti švedski ali norveški meji, da si poiščejo ugodnejših prilik za prezimovanje. Spomladi opravljajo to potovanje v nasprotni smeri, da bi izkoristili kratko polarno poletje.

ti, včasih kakšen drug sorodnik ali sorodnica pomagajo porodnici, kakor vedo in znajo. V splošnem se steče vse v redu in novi občan naše premičnice, ki je ugledal luč sveta v takšnih okoliščinah, bo gotovo vrl član svoje družine, saj mraza, najhujšega laponske-

Laponska shramba za jedila na kolih

Med takšnimi romanji se zgodi kakšenkrat, da začuti laponska mati svojo uro. Ne zdravnik ne babica ji nista ob tej uri v pomoč, kajti na daljavo več sto kilometrov ni v teh severnih puščavah nobenega zidanega človeškega naselja in niti ne posamezne zidane hiše, da bi ji bila v zavetišče. Tedaj ne pomaga nič drugega, nego da postavijo šotor v širni beli samoti in mož, ma-

ga sovražnika, se je začel privajati že prvi dan svojega življenja.

Zibelka mu je koža severnega jelena, ki so jo postlali z mahovjem in lišajem. Vse skupaj so položili v nekakšen kovčeg in v izdolbeno drevesno deblo, v katerem se da kovčeg zibati. Odeje iz jelenje kože mu ohranjajo toploto.

V ostalem pa ne bo ležal dolgo v zibelki. Treba je, naprej, na potovanje. Novorojenčka naložijo, dobro zavitega, materi na hrbet ali pa severnemu jelenu ob bok.

Tako prebije prve dni svojega življenja. Pozneje se nauči smučanja, metanja lasa, pastirovanja med jelenjo čredo. Polagoma vzrase v dobo ljubezni in njegovo srce se vname za kakšno laponsko krasotico svoje starosti. Neka dne se odpravi z nevesto in trumo sorodnikov v Kantokajno, kjer praznuje poroko. To je dolga pot, a jo prepotujejo s sanmi, ki jih vlečejo jeleni. Poročna gostija obstoji iz več pladnjev posušenega ali v kislem mleku in v jelenjem želodcu konserviranega jelenjega mesa. Novoporočenca in svatje so si oblekli za to priliko svoje najlepše

obleke, v modre bluže in kožuh iz jelenje kože, rute in žepni robci so jim iz svile, škornji in rokavice bele, pasovi iz srebra, gumbi biserni ali vsaj živobarvni. Pirovanje traja več dni.

Laponec se rodi, kadar more, med počitkom ali pa na potovanju. In umira prav tako, ne da bi si izbiral primerno uro. Če umre na potovanju, ga položijo v sani, ki jih vleče bel jelen. Na najbližjem primernem ozemlju ga pokopljejo tako, da mu zverjad ne more izgrebsti trupla. Na grob naložijo kamnov, da ga bolje očuvajo in da ga lažje najdejo ob povratku. Tudi pokojnikove smučiči zasadijo na grob. A vse to je le začasen pokop. Ko se vrne lepši letni čas, poiščejo truplo in ga zagrebejo v posvečeno zemljo, blizu ognjišča, ki je bilo za življenja njegovo lastno ognjišče.

Lafcadio Hearn: J. Baukart

Mravlje

(Iz knjige »Kvafdan«)

IV

Še več je čudovitih dejstev.

Ta svet neprestanega napornega dela je več ko deviški. Res je, da opazimo včasih v njem tudi samce, toda ti se pojavljajo le o gotovih dobah ter nimajo z delavkami in delom nobenega opravka. Noben izmed njih ne misli niti na to, da bi se pobavil z delavko, razen morda v neobičajnih okoliščinah, recimo, da preti vsem kaka nevarnost. In nobena delavka ne misli na to, da bi govorila s kakim samcem, zakaj v tem narobe-svetu sosamci bitja nižje vrste, popolnoma nesposobna za boj in delo, in trpe jih le kot potrebno zlo. Samo posebna vrsta samic — izvoljene matere, plemenske matice, se ponižujejo tako daleč, da se o določenih dobah in le za kratek čas družijo s samci. Toda te matice ne delajo nič in si morajo izbrati samca. Delavki se niti ne sanja o tem, da bi iskala družbo samca — ne zaradi tega, ker bi kaj takega značilo najbolj brezvestno potratu časa, ali pa, ker delavke vse samce neizmerno zaničujejo — ampak ker so vse delavke za oploditev nesposobne. Res so nekatere izmed njih zmožne partogeneze (samoplodbe) in njih mladiči nimajo očeta. V splošnem velja vendar pravilo, da so delavke ženskega značaja le v svojih moralnih nagonih: njih nežnost, potrpežli-

vost in previdnost, vse to je čisto »materinsko«, toda njih spol je izginil.

Za obrambo zoper roparice ali sovražnike države so delavke opremljene z orožjem, povrh pa jih še čuva velika vojaška sila. Vojaki so toliko večji od delavk (vsaj v nekaterih mravljiščih), da jih je včasih na prvi pogled težko prištevati istemu plemenu. Vojaki, ki so stokrat večji od delavk, katere naj čuvajo, niso nič redkega. Toda vsi ti vojaki so amazonke, ali točneje povedano, polsamice. Krepko poprimejo tudi za delo, vendar so uporabne samo tam, kjer je potrebno več sile ko spretnosti.

Zakaj so se prav samice in ne samci po razvoju specializirale v vojake in delavke, ni tako preprosto vprašanje, kakor se nam morda zdi. Jaz sam vem, da ne morem nanj odgovoriti. Toda v tej zadevi je utegnito odločiti gospodarstvo prirode. V mnogih življenskih oblikah prekašajo samice samce po velikosti in moči; morda se je v tem primeru večja rezerva na življenski sili, ki so jo prvotno imele popolne samice, dala hitreje in popolneje izrabiti za razvoj posebne kaste vojakov. Vse energije, ki bi jih rodovitna samica potrošila za svoje potomstvo, so se nekako usmerile v razvoj napadalne sile ali delavnosti.

Pravih samc — matic — je seveda prav malo in z vsemi ravnajo kakor s kraljicami. Strežejo jim neprestano in s tako vnemo, da utegnejo menda le malokdaj izreči kako željo. Proste so vseh skrbi za obstanek — razen dolžnosti, da rode potomstvo. Noč in dan se brigajo delavke za nje na vse mogoče načine. Edino matice dobe izbrane hrane v izobilju — v prid potomstva morajo po kraljevski jesti in piti in počivati in njih posebni fizični ustroj jim dovoljuje tako neskončno nezmernost. Malokdaj gredo na izprehod in nikdar brez močnega vojaškega spremstva, ker jim ne more biti dovoljeno, da se izpostavijo nepotrebemu trudu in opasnosti. Najbrž pa si tudi ne žele preveč na izprehod. Krog njih vrvi vse pleme v svoji delavnosti: ves njegov razum, njegov trud in vse gospodarstvo služi enemu edinemu smotru, namreč zdravju in ugodju teh matic in njih potomstva.

Najzadnji in najnižji vsega plemena so drugovi teh matic, potrebno zlo — samci. Pojavljajo se le ob gotovem času, kakor sem že omenil, in njih dnevi so prav kratki. Nekateri se ne morejo niti ponášati s svojim plemenitim pokolenjem, dasi jim je usoda namenila zakon s kraljico; kajti vsi niso kraljevskega pokolenja, deca kake matice, ampak prav deviškega rojstva — otroci partogeneze — in osobito iz tega vzroka manjvredna bitja, kar je posledica nekega skrivnostnega atavizma. Toda od vsake vrste samec pusti občestvo živeti le nekatere — skoro samo toliko, kolikor je matice, in še ti maloštevilni samci izginejo skoro takoj potem, ko so bili storili svojo dolžnost. Smisel prirodnega zakona v tem nenavadnem svetu je istoveten z Ruskinovim naukom, da je življenje brez truda zločin; in ker so samci za delo ali obrambo nerabni, zato je njih življenje le trenutne vrednosti. Res jih ne žrtvujejo kakim bogovom — kakor so Acteki izbirali žrtve za slavnost božanstva Tezkatēpoka ter jim dovoljevali medeno dobo dvajsetih dni, preden so jim iztrgali srce iz grudi. Teško pa, da so v svoji veliki sreči manj nesrečni. Mislite si mladeniče, vzgojene v zavesti, da jim je za eno edino noč usojena vloga kraljevskih ženinov — da po svoji poročni noči nimajo več nobene moralne pravice do življenja — da znači zakon za vsakega izmed njih neizbežno smrt — in da se niti s tem ne morejo tolažiti, kako jih bodo objokavale njih mlade vdove, ki jih bodo preživele za številne generacije ...!

V.

Toda vse, kar sem povedal dozdej, je samo proslav k resnični »Romanci o svetu žuželk«.

Najbolj presenetljivo v razmerju s to čudovito civilizacijo je odkritje, kako zelo je zatrla spol. V izvestnih razvitejših oblikah mravljinjega življenja izginja spol docela v množici posameznikov — in skoro v vseh višjih mravljinjih družbah se razvija, kakor se nam zdi, spolno življenje samo v toliki meri, kolikor je za nadaljnji obstoj vrste neobhodno potrebno. Toda biološko dejstvo samo na sebi nas preseneča mnogo manj ko to, na kar namiguje v etičnem oziru: zakaj to dejansko zatrtje, ta smotrena usmeritev spolnih sposobnosti se nam zdi nekaj samovoljnega! Samovoljno vsaj, kolikor se tiče vrste in ne posameznikov. Zdaj priznavamo, da je tem čudovitim živalicam uspelo pri svojem naraščanju pospešiti ali zavreti razvoj spolnosti — in sicer s posebnim načinom prehrane. Uspelo jim je dobiti v popolno oblast tisti nagon, ki ga običajno smatramo za najsilnejšega in najmanj vodljivega izmed vseh. In ta stroga omejitev spolnega življenja do skrajne mere, ki je potrebna, da pleme ne izumrje, je le ena (dasi najčudovitejša) mnogih bistvenih gospodarskih uredb, ki so jih izvršile mravlje. S fizičnimi izpremembami so zatrle sleherno sposobnost za sebične užitke — v običajnem smislu besede »sebičen«. Nobena utešitev kakega naravnega teka ni mogoča, razen v toliki meri, kolikor more taka utešitev posredno ali neposredno koristiti vrsti, in celo neobhodno potrebne hrane in spanja je dovoljeno točno samo toliko, da se ohrani zdrava delavnost. Posameznik lahko biva, dela in misli samo v korist občestva in to občestvo zavrača zmagoslavno — v kolikor dopušča to vesoljni zakon — vsako misel na to, da bi mu vladala ljubezen ali glad.

Večina izmed nas je vzgojena v prepričanju, da ne more nobena civilizacija obstojati brez neke vrste veroizpovedi — brez upanja na bodoče plačilo ali brez strahu pred bodočo kaznijo. Navajeni smo misliti, da bi v družabnem redu, ki nima zakonov, temelječih na moralnih idejah, in ne izdatke sile, katera bi take zakone uveljavila, skoro vsakdo zasledoval samo svojo lastno korist, seveda v škodo vseh drugih. Silnejši bi uničeval šibkejšega; sučutje in simpatija bi izgi-

nja in ves socialni sistem bi se zrušil... Ti nauki pričajo o obstoječi nepopolnosti človeške narave ter vsebujejo jasno resnico. Toda tisti, ki so prvi proglasili to resnico, tisoče in tisoče let pred nami, si niso mogli zamisliti kake oblike socialnega sožitja, v kateri bi priroda sama onemogočila sebičnost. Brezverska priroda je morala priskrbeti pozitivne dokaze za to, da je mogoča družba, v kateri nadomešča veselje nad delavno dobrotljivostjo čut dolžnosti — družba, katere nagonska nrvnost lahko pogreša etične zakonike vseh vrst in katere sleherni član je že od rojstva tako absolutno nesebičen in tako izrecno dober, da bi moralna vzgoja značila tudi za najmlajšega samo tratenje dragocenega časa.

Človeku, ki veruje v razvoj, pravijo taka dejstva nujno, da je vrednost našega moralnega idealizma samo začasna in da bi bilo pod gotovimi pogoji morda mogoče nadomestiti ga z nečim, kar bi bilo boljše od kreposti, boljše ko dobrota ali samozatajevanje v sedanjem človeškem smislu teh izrazov. In prisiljen je, da se bavi z vprašanjem, ali bi ne bil svet brez moralnih pojmov moralno boljši ko svet, v katerem uravnavajo vedenje taki pojmi. Vprašati se mora tudi, ali ne dokazuje obstoj verskih zapovedi, moralnih zakonov in etičnih pravil med nami, da se še nahajamo na zelo nizki stopnji socialnega razvoja. Ta razmišljanja ga vedejo čisto naravno do nekega drugega vprašanja: Ali bo človeštvo na tem planetu moglo kedaj doseči etično stanje, ki bo prekašalo vse njegove ideale — stanje, ko bo že odmrlo vse, kar smatramo danes za zlo, in ko se bo že vse, kar nazivamo krepost, izpremenilo v nagon — ali bo moglo razviti državo, kjer bodo etični pojmi in zakoniki prav tako nepotrebni, kakor so že sedaj v družbah više razvitih mravelj?

Velikani moderne misli so posvetili nekaj pozornosti temu vprašanju in najznamenitejši izmed njih je odgovoril nanj vsaj deloma pritrdilno. Herbert Spencer je izrazil prepričanje, da bo človeštvo doseglo neko stopnjo civilizacije, ki bo etično slična civilizaciji mravelj.

»Ako imamo v nižjih redovih bitij slučaje tako izpremenjene prirode, kar se tiče telesa, da je altruistična delavnost istovetna z egoistično delavnostjo, potem prihajamo do neizogibnega sklepa, da se bo slična identifikacija izvršila pod sličnimi pogoji tudi v človeških bitjih. Družabno živeče žuželke nam nudijo prav v

to svrhu primerov in sicer takih, ki nam pričajo, do kake čudovite mere se utegne izčrpavati življenje posameznika v prid življenja drugih posameznikov... Niti o mravlji niti o čebeli ne moremo domnevati, da pozna pojem dolžnosti v našem smislu; tudi ne moremo domnevati, da se v običajnem pomenu besede žrtvuje neprestano za druge... Dejstva nam dokazujejo, da je z organizacijo mogoče vzgojiti bitje, ki bo prav tako energično in še bolj energično delovalo za altruistične smotre kakor v drugih slučajih za egoistične smotre; dokazujejo nam, da bo v takih slučajih delovalo za altruistične smotre, ker so ti smotri na drugi strani hkratu egoistični. Kajti, da se utešijo potrebe organizacije, se morajo neprestano izvrševati vsa dela, ki pospešujejo blaginjo drugih...

Ne smemo si misliti, da bo v vsej bodočnosti vladalo tako stanje, da se bodo oziri na lastno osebo neprestano podrejali ozirom na druge; pač pa se utegnejo oziri na druge razviti v tako silen vir užitkov, da bodo ti prekašali vse užitke, izhajajoče iz neposrednih egoističnih zadovoljitev... Mogoče se razvije kdaj država, v kateri bosta egoizem in altruizem tako spojena, da bosta že prehajala drug v drugega.«

VI

Gornja napoved ne znači seveda, da bo človeška narava doživela take fizične izpremembe, kakor jih predstavljajo telesne specializacije, slične tem, po katerih se razlikujejo med seboj razne kaste žuželčjih družb. Ni treba, da si slikamo bodoče stanje človeštva tako, da bodo tvorile njegovo delovno večino polženske delavke in Amazonke, ki se bodo trudile za nedelovno manjšino izbranih matic. Tudi v svoji razpravi »Človeštvo v bodočnosti« ni Spencer poskusil orisati podrobneje vseh fizičnih izprememb, ki so za razvoj višjih moralnih tipov neobhodno potrebne — dasi s svojo splošno ugotovitvijo glede dovršenega živčnega sistema in silnega zmanjšanja človeške plodovitosti namiguje, da bi takšen moralni razvoj značil precejšnje fizične pre tvorbe. Ako smemo opravičeno verjeti v človeštvo bodočnosti, ki mu bo užitek medsebojne dobrotljivosti pomenil vso radost življenja, zakaj bi ne smeli zamisliti drugih fizičnih in moralnih preobrazb, o katerih so dejstva žuželčje biologije dokazala, da so v obsegu razvoja mogoča... Ne vem, zakaj bi tega ne smeli storiti. Herberta Spencerja cenim

kot velikega filozofa in le nerad bi kaj zapisal, kar bi nasprotovalo njegovim naukom, o čemer pa bi čitatelj domneval, da je izšlo iz sintetične filozofije. Za naslednje misli sem odgovoren le jaz sam, in ako se motim, naj bo to moj greh.

Mnenja sem, da bi se moralne preobrazbe, ki jih napoveduje Spencer, mogle izvršiti samo z nekimi fizičnimi izpremembami in za strahovito ceno. Etične razmere, kakršne nam kažejo žuželčje družbe, so te ustvarile le tako, da so se milijone let neprestano in uporno borile zoper svoje najkrutejše potrebe. In enako neusmiljene potrebe bo moralo eventualno premagati tudi človeško pleme. Spencer je dokazal, da še čaka človeštvo doba najhujšega trpljenja in da napoči ta doba takrat, ko bo preobljudenost zemlje največja. Med različnimi učinki dolgotrajnega pritiska te preobljudenosti bo tudi ta, da se bosta neznansko razvila človeška inteligenca in sočutje; razvoj prve se bo zgodil na račun človeške plodovitosti. Toda to pojemanje razplodnih sil ne bo zadostovalo, da bi zagotovilo najvišje socialne razmere; zmanjšalo bo samo pritisk preobljudenosti, ki bo tvoril glavni vzrok človeškega trpljenja. Človeštvo se bo bližalo popolnemu socialnemu ravnovesju — kajti doseglo ga ne bo nikjer — le tedaj, ako bo znalo rešiti socialne probleme, kakor so to storile družabno živeče žuželke — s tem, da bo omejilo spolno življenje.

Vzemimo, da bi človeško pleme našlo to pot in se odločilo zatreti v večini svojega naraščanja razvoj spolnosti in porabiti sile, ki jih zdaj še zahteva spolno življenje, za razvoj višjih zmožnosti — ali bi morda ne bila posledica vsega tega neka polimorfična, mnogolična država, kakršna je mravljinja? In ali bi v tem slučaju ne predstavljala novega plemena v njegovih višjih tipih, nastalih pretežno po razvoju samic in ne samcev — večina bitij, ki bi bila brez vsakega spola?

Če vpoštevamo, koliko ljudi se že sedaj iz samo nesebičnih razlogov (da ne omenimo verskih) obsoja na celibat, potem se nam ne zdi verjetno, da bi višje razvito človeštvo ne žrtvovalo z radostjo del svojega spolnega življenja za splošnost osobito tedaj, če sme od tega pričakovati neke koristi. Ne najmanjša izmed teh koristi — pri tem seveda vedno računamo s tem, da bi bilo človeštvo zmožno, nadzirati spolno življenje na način, kakršen je prirojen mravljam — bi bilo neznansko podaljšanje človeškega

življenja. Višji tipi človeštva, ki bi zavladalo nad spolnostjo, bi utegnili uresničiti sen o starostni dobi tisoč let.

Ze nam je naša življenska doba prekratka za vse delo, ki bi ga morali opraviti; s trajno pospešenim napredkom na polju izumov, z neprestanim razširjenjem znanosti pa bomo s časom brezdvomno našli več vzrokov, da obžalujemo kratkost življenja. Da bi znanost kdaj izumila čudodelni eliksir alkemistov, je docela neverjetno. Kozmična sila ne dovoljuje, da bi jo skušali prevariti. Za vsako korist, ki jo nam dovoljuje, moramo plačati polno ceno; nič za nič — to je večni zakon. Morda se bo pokazalo, da bo cena dolgega življenja tista, ki so jo plačale zanj mravlje. Morda so bitja na kakem drugem planetu že plačala to ceno in je tam razplodna sila omejena na kasto, ki se na nedoumne načine razlikuje od vseh ostalih pripadnikov iste vrste...

VII

Dejstva žuželčje biologije nam namigujejo mnogo o bodoči smeri v razvoju človeštva; vsiljujejo pa nam še nekaj, kar je za razmerje etike do zakonov vesoljstva največje važnosti. Očividno ne bodo najvišje razvojne stopnje dosegala bitja, ki bodo zmožna tega, kar je človeško moralno izkustvo obsojalo v vseh dobah. Očividno je najvišja možna sila v nesebičnosti; in najvišja sila ne bo nikoli soglašala s krutostjo ali pohotnostjo. Morda na svetu ni bogov; toda sile, ki ustvarjajo in razkrajajo vse oblike življenja, se nam zde mnogo natančnejše ko bogovi. Ni nam treba dokazovati v razvoju zvezd kake »dramatske tendence«; toda razvojni proces vesoljstva nam vendar potrjuje, kakšne vrednosti je vsak človeški etični sistem, ki že v svojih temeljih nasprotuje človeški sebičnosti.

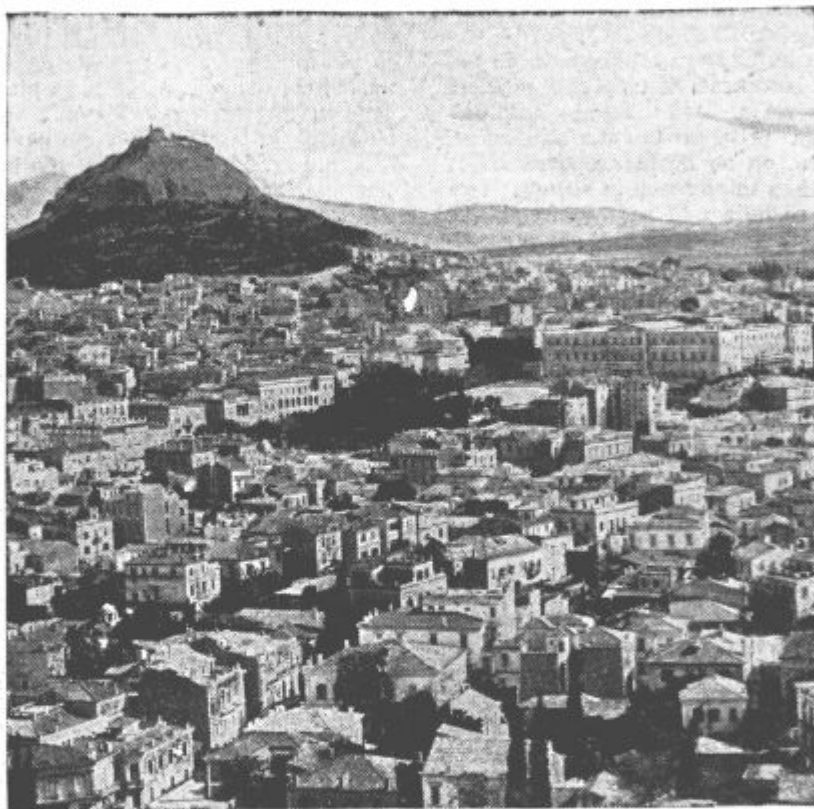

Od turškega tlačana = do svobodnega državljana

K stoletnici grške svobode

Ko so se južni Slovani doselili v svoje današnje dežele, je bil skoro ves Balkanski polotok v oblasti grških cesarjev, ki so imeli v Carigradu svoj sijajni sedež. Ta velika država, v kateri so vodili potomci starih Grkov glavno besedo, je živela

S temi dogodki je bila zgodovinska vloga starih Grkov že doigrana. Zakaj tudi iz Azije se je začela bližati Carigradu nova, mlada sila muslimanskih Turkov, ki so spravili za dolgo dobo pet sto let v senco kulturnopolitičnega mrtvila vse

Pogled na Atene (levo Akropola)

boj ali manj trdno življenje še dobrh tisoč let potem, ko je bilo razpadlo zahodnorimsko cesarstvo v Rimu, kot zadnji odblesk sijaja, ki ga je imelo nekdanje rimsko ime, vendar v čedalje manjšem obsegu. Vsi doseljeni narodi so se namreč grške politične nadoblasti rešili in si ustanovili svoje narodne države, sprejeli pa so od Grkov ali posneli po njih nešteto dragocenih elementov kulture in civilizacije. Omenimo samo pravoslavno krščanstvo in cirilsko pismo,

balkanske narode, med temi seveda najbolj občutno narod Grkov, dotedanjih balkanskih gospodov.

Nekako v tistih letih, ko so v Smederevu in Bosni zginjali zadnji znaki srbske in bosanske neodvisnosti, so Turki podjarmili tudi kraje ob morskih obalah in na grškem polotoku, ki so bili obdržali do neke mere grško narodno večino. Leta 1453. je padel v turške roke Carigrad, tri leta nato tudi slavne Atene, tako da je bil do l. 1470. pod vladno turškega pol-

meseca že ves nekaj tako mogočni grški narod.

Zdaj se je tudi med Grki začelo ono težko, duhomorno življenje, ki je vladalo vsepovsod, kamor je stopilo kopito turškega konja. Narod ni bil nikoli varen svojega življenja in imetja. Le cerkev in krajevna uprava sta bila še ostala, da sta reševala grško nacionalno misel. Posebno cerkev, ki so jo morali Turki če tudi z nevoljo, pustiti na miru, je bila s svojim grškim obrednim jezikom nacionalno znamenje in ščit grškega življa vobče.

Doba sultana Solimana (1520-1566), ki pomeni višek turške moči na kopnem,

tični interesi mogočne jadranske neveste Benetk, ki so si na vso moč prizadevale, da si vzdržijo na bližnjem turškem vzhodu svoj trgovinski monopol. Pomagali so jim indirektno tudi koncentrično organizirani ofenzivni pohodi kristjanov Podonavja in Poljske okoli l. 1700. Tudi velika Rusija se je za svojega vmešavanja na Balkanski polotok zavzemala prvotno skoraj bolj za usodo Grkov kakor pa za svoje slovanske brate.

Ker je največji del zemljiške posesti prešel v roke Turkov, so se namreč Grki lotili skoro izključno trgovinske delavnosti. Na ta način jim je bilo mogoče priti že zgodaj v tesnejše stike z ostalo

Pokrajina v južni Grški

je hotela dvigniti više svojo moč tudi na morju in na grških otokih, ki so se mogli dotlej še vzdrževati v nekaki neodvisnosti. Toda tu se je prvič pokazalo, da tudi turškemu drevesu ni namenjeno, da zraste do neba: l. 1571. so doživeli Turki v pomorski bitki pri Lepantu svoj prvi poraz. In prav ta šibka stran turške sile je bila, ki je dajala grškemu narodu neprimerno več izgledov na boljšo bodočnost že v časih, ko so Slovani še nemo ječali pod turškim jarmom. Pomagali so pri tem Grkom najprej trgovinsko-poli-

Evropo in si pridobivati zaslombe za predstoječi boj na življenje in smrt. Tudi so se obogateli trgovci vedno izkazovali velike mecene in dobrotnike grške nacionalne misli s tem, da so ustanavljali svojemu narodu kulturne zavode in šole, ki jim jih Turčija ni privoščila.

Tako je prišel čas velike francoske revolucije. Vseobči klic po svobodi je spravljal zdaj do vrhunca tudi nezadovoljnost tlačnega grškega naroda. Glavni klicar k boju je vstal v osebi K. Rigasa (1754-1798). Ta mož je videl od blizu politične

uspehe začetnih bojev za svobodo Srbije, zato se je bil že toliko izpostavil za grško stvar, da se je moral izseliti na avstrijska tla. Toda Avstrija ga je prignala nazaj v roke Turkov, ki so ga z nekaj tovariši pri Beogradu potopili v Donavo l. 1798. Rigasa ni bilo več, ostal pa je za njim literarni spomin, ki je Grke še bolj podžigal k osvobojenju, kakor bi mogla njegova oseba. Prikrojil jim je francosko marseljezo v himno grške svobode, ki jih je klicala po vseh gorah in dolinah grške zemlje: Na noge, sinovi helenski!

Republika sedmerih Jonskih otokov, ki jo je ustvaril dunajski kongres l. 1814., in trajni uspeh druge srbske vstaje leta 1815., ki je priborila Srbom notranjo samoupravo, sta dali Grkom pobudo, da so ustanovili nove borbene organizacije, hetajrije ali tovarišije v Atenah, oziroma Odesi. Ti dve družbi sta postali duša priprav, dokler niso Heleni iz Rusije stopili na tla Turčije in izdali na tlačene sonarodnjake oklic k osvoboditvi dne 7. marca 1821. Bilo je prav v naši beli Ljubljani, kjer so bili zbrani na kongresu vsi mogočniki tedanje Evrope in se posvetovali, kako bi se dalo najbolj učinkovito potlačiti vsak še tako upravičen klic po svobodi. Ko je duša kongresa, avstrijski minister knez Metternich, na svoje silno presenečenje prejel novico, da so se Grki, krščanski podložniki turškega sultana, svojemu zakonitemu gospodu uprli in da zahtevajo svobodo.

Pohod Grkov pa ni imel zaželjenega uspeha. Zato se je vodja A. Ypsilanti umaknil iz Turčije na avstrijska tla, kjer ga je dal seveda Metternich internirati kot nevarnega prekucuha. Turki so se nad Grki grozovito maščevali. Patrijarha grške cerkve v Carigradu so na veliko nedeljo obesili pred cerkvena vrata, slične nasilne smrti so umrli tudi metropolit v Mali Aziji in mnogi člani višje grške družbe, kolikor jih ni prebegnilo v Zahodno Evropo. Na samem otoku Chiosu je bilo pomorjenih 23.000 kristjanov, 47.000 prodanih v sužnost in le 5000 jih je ubežalo nasilju.

Največji uspeh upornikov je bilo zavzetje Tripolice na Peloponezu v oktobru l. 1821. Ta trdnjava je postala pravo izhodišče poznejše osvoboditve. Dne 1. januarja 1822 se je sešla prva skupščina Grkov pod predsedstvom Maurokordata. Vendar tudi zdaj med Grki ni bilo potrebne sloge in medsebojnega zaupanja. Da so končno vendar uspeli, je bilo treba izdatne pomoči od zunaj.

Metternichov nazadnjaški princip se je na srečo Grkov začel krhati baš z njihovim podjetjem, v deželah bolnega moža z Bospora in obenem v krajih velike preteklosti. Razumljivo torej, da so turška krvoločstva in grška junaštva vzbudila med svobodoljubnim izobraženstvom vse Evrope sočutje in občudovanje. Povsod so hiteli ustanavljati filhelenistična društva in zbirati denarno pomoč. Saj je šlo za boj kulture in človečanstva proti surovim barbarom in ne morda v zadnji vrsti je bila ost tega pokreta obrnjena tudi proti samim državam tedanje Evrope. To je bil torej prikrit protest proti železnim sracem, v katere so bili vključeni vsi narodi. In dočim so kronani knezi Evrope uboge grške kristjane prepuščali kratkomočno krvoločnim izbruhom muslimanskih Turkov in je celo versko čuteči ruski car Aleksander odrekel vsako pomoč, so pa šle na Grško številne čete dobrovoljcev, da rešijo staro domovino evropske kulture. Zadrževalo jih ni niti dokazovanje, da moderni Grki niso niti več čista kri. Lord Byron je posvetil svoj talent, svoje imetje in energijo stvarji Grške, bogati ženevski trgovec Eynard je pomagal z velikimi denarnimi podporami. Skratka, vsa liberalna Evropa se je navduševala za helenski narod. Bil je to prvi razmah svobodmis. idej.

Kljub neslogi je bila do l. 1825. zmaga po večini na strani Grkov. Tedaj pa je našla Turčija močnega zaveznika v Egiptu. Mesto za mestom je padalo spet v roke sovražnika, Moreja ali Peloponez je bil skozi dve leti ena sama klavnica in razvalina. Najhujše trpljenje je doživelo mesto Missolungi, kjer je bilo po dveletnem obleganju prebivalstvo popolnoma uničeno. Grozni dogodki tega mesta z dne 22. aprila 1826 so šele premaknili z enakovesja tudi evropske kabinete. Anglija, Francija in Rusija so se odločile k posredovanju pri Turkih. A zaman. Zaradi tega so začele z vojno. Dne 20. oktobra je prišlo pri Navarinu do pomorske bitke. Turška mornarica je bila uničena, polotok Moreja je bil zdaj hitro očiščen od Turkov, a sultan je moral pristati dne 14. septembra 1829 v Drinopolju na pogoje, ki so mu jih stavile zavezne države. Tega znamenitega dne so dežele Moldavija, Vlaška in Srbija postale od sultana priznane krščanske kneževine vendar še vedno pod vrhovno oblastjo Turčije. Kar se tiče Grške, pa je Turčija vnaprej pristala na izrek konference, ki je bila sklicana za prihodnje leto. Ta konferenca Anglije, Francije in Rusije se je sešla v

Londonu in dne 3. februarja 1830 oklicala Grško za samostojno, neodvisno državo.

Svobodna Grška pomeni prvi prelom z nazadnjaškimi načeli dobe 1814-1848. Način njene osvoboditve pa nam je posebno lep vzgled, kaj vse zmore neugasljiva ideja miselne in krvne skupnosti. Naj si bo narod še tako slaboten in majhen, pa še tako nesložen in razseljen: ideje, ki jih nosi v sebi v imenu človečanstva, a v boju proti nemorali, morajo končno

le zmagati. To staro zgodovinsko resnico nam oznanja sredi treh držav Slovenske zemlje veliki zvon pri Sv. Joštu nad Kranjem. Napis na tem zvonu, ki nas spominja na opisane boje Grkov za svobodo, je sestavil sam Prešeren l. 1844. Glasl se:

Moj bron je najden bil na dnu mórja,
ko Turčije
kraljestvo v Héliadi končal je Navarin.
Ga kupi romar, ga Samasaa v zvon prelje,
Glasim zdaj božjo čast iz svet'ga Jošta lin.

... &

Masarykova hči

o svojem očetu

Ves češkoslovaški tisk in neštivilno listov iz dežel, ki so zvezane po vezeh prijateljstva s češkoslovaško državo, je objavilo ob priliki osemdesetletnice njenega predsednika T. G. Masaryka dolge članke o razgibanem in čestokrat tragičnem življenju velikega moža, ki je osvobodil svoj narod izpod stoletnega tujega jarma. Vendar je bilo v vseh teh člankih kaj malo govora o zelo zanimivi, ker najbolj neznani strani njegovega življenja: njegovega življenja v ožjem rodbinskem krogu, o katerem bi vedeli seveda največ povedati najbližji sorodniki, ki pa so doslej večinoma molčali. Šele te dni so razkrili malo zastor, ki je zakrival Masarykovo zasebno življenje, najzanimivejše tostarne spomine pa je objavila v »Ženevski reviji« (Revue de Genève) ga. Olga Revilliod - Masarykova, predsednikova hči, ki živi v Ženevi kot žena uglednega Švicarja, dr. Revillioda. Iz njenega članka posnemamo nekatere podrobnosti

Masaryk. otroci in živali

Masaryk, ki so ga v družinskem krogu imenovali samo »tatička«, je bil v nasprotju z mnogimi znanstveniki, politiki in umetniki, vedno zelo skrben rodbinski oče in mož. Naj je bil še tako preobložen s kakršnikoli delom, vedno je našel drobec časa, da ga je posvetil svoji družini.

Njegov vzgojni sistem napram lastnim otrokom je bil v tem, da jim je govoril o vsem in da jim ni nič malo pri-

krival problemov in težav, ki jih čakajo v življenju. Navzlic svojim skromnim dohodkom je rad vabil k sebi učene može in ko je bil spet sam s svojimi otroki, je imel navado, da se je razgovarjal z njimi o mislih, ki so se jim vzbujale ob takšnih prilikah, ko so poslušali očetove pogovore z gosti.

S svojimi otroki se je vedel Masaryk sploh bolj kakor prijatelj nego kakor oče. Svojim sinovom in hčeram je bil pravcat tovariš in ga. Revilliod-Masarykova pravi sama, da jo je »vezalo z očetom vsekar čustvo popolne svobodnosti in iskrenosti«. Ko mu je umrla žena, je izkazoval Masaryk svojim otrokom skoraj materinsko nežnost, čeprav očetje do svojih otrok običajno ne premorejo istotolikšne intuicije kakor matere.

Do živali je kazal vedno naravnost brezprimerno naklonjenost in usmiljenost. »L. 1905.,« pripoveduje ga. Revilliod-Masarykova, »so podrli v Jabarniji na Moravskem star, lesen most čez reko Bečvo in so ob tej priliki našli gnezdo beloušk s kakšnimi petdesetimi jajčeci. Vzela sem jih in jih polagala na sonce, da bi se izvalila, in ko so se mlade kačice izlegle, sem jih hranila z mlekom. Nekega dne je oče odkril gnezdo pod stopniščem in je osvobodil vse plazilke, češ da bodo v svobodi bolj srečne.«

V nekem kraju se je neka psica, ki ji je bilo ime Volčina, tako spoprijateljila s predsednikom, da ga ni hotela

več ostaviti, čeprav je bila last nekega soseda.

Med svetovno vojno so podarili v Londonu poznejši ge. Revilliodovi majhno angorsko mačko. »Nekega dne,« piše Masarykova hči, »sem našla v sobi svojega očeta rdečo papirnato žogo, ki

*Gospa Olga Revilliod-Masarykova
s svojima otrokoma*

je visela na dolgi vrvi. Moj oče se je torej zabaval z mojo mucko, kadar je menil, da je sam!»

Vzgojna načela

Ob takšnem možu so vzrasli njegovi otroci v ozračju, ki je bilo prepojeno z idealizmom, in le po malem so vstopali v stik z dejanskim življenjem. Masaryk je dejal, da je družina kakor »kakšna demokracija, v kateri se mora vsak občan naučiti obvladovanja samega sebe in čim boljšega izpolnjevanja svojih dolžnosti. Če je poedinec iz kremenca, tedaj je ves narod skala, ki je ni mogoče razdejeti«; tako je navajal neko misel češkega pesnika Nerude.

Kar se tiče vzgojnih vidikov, je menil Masaryk, da mora otrok sam odločati v lastnih zadevah intimnega značaja. »Nova šola,« je dejal, se pokori istemu načelu, da je treba opogumljati dobra stremljenja in da je treba vzbujati zaupanje v lastne sposobnosti, ne da bi vplivali na otrokovo dušo po naših osebnih željah. Otrokove duše ne smemo oblikovati kakor lončar svojo ilovico, temveč jo negovati kakor vrtnar svoje rastline.«

Masarykovi otroci so gojili napram svojemu očetu spoštljivo disciplino; kadar je čital ali pisal, ga niso nikoli ogovarjali: počakali so, da je dvignil oči. Rad jim je pripovedoval zgodbe, ki si jih je sam izmišljal, in zlasti zgodbo o Petru Bradatcu, pri čemer pa ni nikoli razlagal, zakaj je nosil Peter tako dolgo brado.

Kot živ naučni slovar je Masaryk pomagal svojim otrokom pri učenju: zahteval je silno natančnost glede katerihkoli predmetov in jim je prinašal atlante in slovarje, da so se lahko o vsem točno poučili. Ena najljubših iger teh otrok je bila ta, da so pokazali na velikem zemljevidu češke dežele čim hitreje vsako mesto in vas.

Med vojno, ko je živel Masaryk kot begunec v Londonu, je njegova hči Olga tesno sodelovala z njim in o tem težkem času govori s pravim oboževanjem.

Masarykov značaj je ves usmerjen v optimizem in v neodoljivo silo dobrega. Svojim otrokom je razlagal sloviti Husov nagovor na resnico in vsak večer jim ga je dal ponavljati kakor molitev.

Masarykovo rodbinsko okolje je bilo zelo kozmopolitsko. Vsi otroci so govorili po več jezikov: po drugi strani jim je nalagala njih dvojna dediščina, anglosaška in češka, da so morali paziti na ravnotežje med anglosaško hladnokrvnostjo in slovansko vzgonljivostjo; verska vzgoja, pravi ga, Olga Revilliodova, pa jim je pomagala do popolnega ravnotežja med tema dvema ekstremoma.

Dnevi preizkušnje

Masarykova hči pripoveduje tudi o težkih dneh, ki jih je preživljala Masarykova družina, ko je bil sedanji državni predsednik še navaden profesor. Ob času Hilsnerjevega procesa l. 1899., ki je privedel pred sodnike nesrečnega,

obrednega umora po krivem obdolženega Žida, so katoliški dijaki šestokrat pretili Masaryku, ki se je bil zavzel za obtoženca. L. 1906. so katoliki Masaryka samega postavili pred sodnike in vest o njegovi oprostitvi je množico spravila v navdušenje.

Še čisto mlada se je navadila gospa Olga Revilliodova, da je gledala v svojem očetu velikega moža in včasih ga je na kratko imenovala Masaryka. Sploh je videla v njem dvojno osebnost; včasih ji je bil samo »dragi oče«, včasih slaven mož, ki pripada javnosti.

Masarykova družina je doživela marsikaj, če že ne dobe gmotnih stisk, vsaj dobe, ko je bilo treba štediti in se mnogočemu odpovedati, vendar se je Masaryk vedno trudil, da bi svojim otrokom priskrboval zdravih zabav; tako jim je l. 1902., pred svojim odhodom v Zedinjene države kupil vsakemu svoje kolo in njegova hči zatrjuje, da je na ta način rešil njih mater za čas svoje odsotnosti hrupne navzočnosti otrok.

Iz življenja tretjega spola

Skrivnostna hiša v Berlinu — Kaj pripoveduje sivolasa dama

Našemu berlinskemu sodelavcu se je nudila priložnost, da je obiskal zavod dr. Magnusa Hirschfelda. Iz njegovega zanimivega pripovedovanja podajamo naslednje:

Poslopije v Tiergartenu seveda ne more sprejeti pod svojo streho vseh ljudi z nemoralnimi nagnjenji. Preveč jih je. Samo za nekaj dni se lahko zatečejo tjakaj, da najdejo tlažbo in da se z dr. Hirschfeldom posvetujejo o potih, ki bi jih privedla iz duševnih konfliktov. Razen zdravniškega osebja biva v zavodu tudi plemenita, sivolasa dama, ki se ji na obličju bere dobrot in razumevanje za človeško trpljenje. Zdi se, da si je za vse življenje zadala plemenito nalogo: pomirjevati in tolažiti nesrečne žrtve človeškega nerazumevanja in zaničevanja, bolnike nemoralnega občutenja, in jim pomagati nazaj v svobodno življenje. Pripovedovala mi je o križevem potu mnogih ljudi, ki so po dolgih blodnjah končno le našli svoj notranji mir v azilu Tiergartena.

Pred vojno se je v vseh državah, prav tako tudi v Nemčiji z vso strogostjo izvajal zakon proti interseksualcem; v prvi vrsti proti homoseksualcem. Nemška republika je zakone sicer obdržala, toda ne izvajajo se več tako rigorozno kakor poprej in berlinska policija danes v posameznih primerih in po strogo znanstvenem atestu instituta dr. Hirschfelda celo ženskam dovoljuje, da smejo nositi v javnosti mo-

ško obleko in obratno. Seveda izda policija dovoljenje samo tedaj, ako dr. Hirschfeld jamči, da se njegovi atesti ne bodo zlorabljali. Doslej zlorab še ni bilo, ker v zavodu vsak slučaj poprej prav temeljito preiščejo. Ne gre namreč za to, da bi se dajala potuha zločinskim osebam, marveč skušajo se samo ozdraviti bolniki s tem, da se zaščitijo pred preganjanjem netolerantne družbe.

Zanimiv je naslednji primer: Nekí mož ni mogel živeti drugače kot v ženski obleki, čeprav je bil sicer pameten, pošten in delaven človek. Zavod mu je preskrbel mesto »kuharice« pri neki berlinski družini, kjer ga z vso ljubeznivostjo nadzorujejo, da ne pride do kake zlorabe. Do štiridesetega leta si ta mož ni bil svest nobenega nemoralnega nagnjenja, sedaj pa je kar naenkrat začutil neodoljivo potrebo pripadati ženskemu spolu. Ves je srečen, da lahko dela v kuhinji in se kakor mlado dekle veseli vsakega lepoticija. Vohče se namreč opaža, da imajo vsi moški, ki se čutijo ženske, mnogo več pristne ženske ničemurnosti kot ženske same, da se pudrajo in ličijo in imajo pravcato manjjo za lepe svilene nogavice. Vsak dan bi radi novo obleko in s strahom prebirajo modne liste v bojazni, da ne bi vsi njihovi kostumi prišli lepega dne iz mode.

Nekateri teh bolezenskih primerov so prav svojevrstni: V čakalnico Hirschfeldovega instituta stopita n. pr.

dve okusno in elegantno oblečeni dami. Mirno sedeta in se jameta razgovarjati o tem in onem, ne da bi kakorkoli vzbujali pozornosti. Nazadnje pa se razodeneta za zakonski par. Gre za nesrečen zakon, kjer je mož prekasno opazil svoj nenormalni biološki ustroj. Vzlic temu pa zakonca popolnoma človeško tako visoko cenita drug drugega, da se je iz zakona razvilo iskreno prijateljsko razmerje. A lahko si mislimo, koliko morata oba pretrpeti navzlic temu, da duševno lepo harmonirata. — Mnoga mlada dekleta so na svoje prijateljice bolj ljubosumna, kot drugače ustvarjena dekleta na svoje prijateljice. In ne redko kdaj se zgodi, da pride dvoje takih mladih deklet k dr. Hirschfeldu s prošnjo, da bi smela ena izmed njih nositi moško obleko zaradi tega, da bi se izognili večnemu nadlegovanju teh in onih ljudi, ki so spregledali njuno razmerje.

Od povsod, iz vseh dežela prihajajo ljudje k dr. Hirschfeldu. Angleške in ameriške dame obiskujejo njegov zavod; samo zaradi tega prihajajo v Berlin, da lahko tam neovirano žive svoje pravo življenje. Mnogokrat se začne tragedija teh svojevrstnih ljudi prav zgodaj. Vzlic svojemu posebnemu biološkemu ustroju so rastle in dorastle v enakih okoliščinah kakor drugi normalni ljudje, kar je za oboje nevarno. Skupni psihološki znak vseh teh nenormalnih stvorenj — pa naj si bodo moški ali ženske — je, da si vsak domišlja, da je edini svoje vrste na svetu. Zaradi tega se boje svoje občutke razodeti komu drugemu. Sramujejo se pred lastnimi starši, boje se sosedov, boje vseh onih nerazumevaločih ljudi, ki si toliko domišljajo na svojo normalnost. Zaradi neprestanega prikrievanja in zatajevanja se v dobršem delu v njih zaplode in razmahnejo zločinski nagoni; le izredno močnim naravam uspe živeti prosto in neprisiljeno kakor drugi ljudje.

Nenormalna nagnjenja se izražajo v več stopnjah. So ljudje, ki žive normalno vse življenje, samo sem pa tja, v kritičnih stanjih zaidejo začasno na

stran pota. Splošno pa je možno ugotoviti, da si taki ljudje popolnoma svobodno volijo poklice, ki nehoti odkrivajo njihov značaj. Mnogokrat jih najdemo kot nameščence v trgovinah s svilenim blagom, kot prodajalce v magazinih za damsko konfekcijo, kot damske frizerje in v sličnih položajih. Gotovo ne bi nihče izmed njih prostovoljno postal kovač ali kovinarski delavec. Prav lahko pa se femininski ljudje spoznajo že tudi po rokah, po kretnjah in koži.

So slučaji, mi je dalje pripovedovala sivolasa stara dama, da ljudje iz visokih krogov z ozirom na svojo čast ne morejo živeti življenja, kakor jim ga narekuje narava, pa gredo na dolgotrajna potovanja v inozemstvo, žive pod napačnimi imeni v velikih hotelih. Pri teh besedah sem se spomnil nekega doživljaja iz minulega poletja enem izmed najboljših hotelov v St. Moritzu. Tamkaj sem opazoval neki par, očitno pripadajoč boljšim krogom. Govorila sta angleški. Gospoda, se mi zdi, so opazovali tudi drugi, zakaj vse njegove kretnje in tudi glas je bil popolnoma ženski. Povprašal sem vratarja, pa mi je dejal, da sta gosta neki trgovski potnik in njegova žena iz Monakovega. Nekaj dni nato sem pa imel priliko opazovati, kako je prav taisti »gospod« v Ženevi nastopal kakor dama.

Med največje tragedije tretjega spola pa spada nedvomno težnja človeške narave, ki išče najpopolnejše sreče tudi v materinstvu. Gotovo je na stotisoče primerov, ko si kateri teh nenormalnih zakoncev, bodisi mož ali žena zaželi otroka. In kolikokrat se baš zaradi tega poprej nemara še vzdržno razmerje spremeni v pekel. Razumni in popustljivi ljudje si sicer sem pa tja umejo pomagati in vzpostaviti omajano ravnotežje s tem, da adoptirajo tuje otroke, toda to so le redki, srečni primeri. Drugače pa zijajo v pisanem življenju tretjega spola globoke, težko celjive rane, ki nas morajo navdajati le s pomilovanjem in dobrohotno obzirnostjo do teh nesrečnežev. K. B.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflj-va ul. 5.

Ladaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani

generacija učaka 80 let povprečne dobe človeškega življenja.«

»Iz tega izhaja, da bomo nekoč lahko živeli 100 let, s predpostavko seveda, da se bomo ogibali nesreč in nasilnih posegov v lastno življenje. Da se uverimo o neizpodbitnem dokazu te trditve, je dovolj, če pogledamo v statistike o umrljivosti zapadnih dežel, kjer število smrtnih primerov stalno pada.

Izobraziti telo in ga utrditi, je eno najboljših sredstev zoper bolezni. Najmanj, kar lahko stori vsak, je izdaten dnevni sprehod. To zmora pač vsak.

Presenetljivo in prijetno je vedeti, kakšne izborne uspehe že lahko dosežemo, če smo se privadili samo 10 minut trajajočim telesnim vajam, zlasti zjutraj. Če napravljamo telo prožnejše in vlivamo vsemu organizmu življenske odpornosti, se vzdržimo na višini borca. Jutranje telovadne vaje ne razgibljejo samo mišic, marveč so potrebne tudi notranjim organom in izključujejo nagib k splošnemu zlu v obliki zaprtja.

Moderno manijo za »tempos, luksus in indolenco, moramo pregnati, če hočemo dolgo živeti.

Noben priznan in izprašan zdravnik ne bo bolnika prepričeval, da ga bo ozdravila škatla kroglic. Dozdevna dolgost življenja ob rojstvu se je ob začetku 20. stoletja podaljšala povprečno za petnajst let. Temu podaljšku bi lahko pri vsaki generaciji dodali nekaj let. Noben posameznik in nobena skupnost ne bo poveljevala kaj drugega tako kakor zdravje, in vendar danes ne zamenjamo nobene druge stvari tako kakor to.

Nezmernost v jedi je eden izmed vzrokov, da znaša povprečna starost sedanje generacije samo 55 let. Moški in ženske srednjih let so zelo podvržene temu in jedo več nego bi smeli.

Vaje bi morali delati vsak dan. In tudi zmernosti bi se morali učiti! Mož, ki je ves božji teden zaprt v uradu, prav nič ne služi sebi in svojemu zdravju, če igra vso nedeljo kakšen sport, na primer tenis, ali pa če zaradi izpremembe jaha. S tem naloži svojemu telesu samo prevelik napor.

Dnevne vaje, to je edina pot, ki obeta zdravstvene prednosti. Natančno izpolnjevanje teh vaj nam bo pomagalo podaljšati življenje.

Druga velika pomoč bo temeljit študij in natančno poznanje hrane, ki se z njo preživljamo. »Znanost dijetec« bo kmalu zavzela med činitelji našega življenja odlično mesto. Nanjo se opira neskončna množina izsledkov.«

Anekdote o Viktorju Hugoju

V Francoski akademiji imajo sejo za sprejem novih besed v slovar. Hugo poseže v razpravo: Gospoda Cousina si dovoljujem opomniti, da sta zame »mouvement de la langue in décadence« ločena pojma. Gibanje še ne obsega propada. Jezik se razvija, odkar je nastal. Ali torej lahko govorimo o njegovem propadanju? Gibanje je življenje, propad je smrt.

Cousin: Propad francoskega jezika se je začel l. 1789.

Hugo: Ob kateri uri, prosim?

Med l. 1830. in 1845. sta vladala v slovetstvu Hugo in Dumas. Zadnji je pisal ravnatelju gledališča Porte Saint-Martin:

Dragi Harel,

v ponedeljek Vam prinesem dramo v petih dejanjih. Zanj so potrebni gščna Georges, Melingue, gospa Dorvalova, Laferrière, Bignon in tucat novih dekoracij.

Prestrašeni ravnatelj je storil vse, da ni bilo treba sprejeti igre.

Kmalu potem je prišel Viktor Hugo. Počegnil je ponižno iz žepa rokopis.

»Ali bomo imeli dovolj igralcev za vpriporitev dela?« je vprašal Harel boječe. »O, to že pojde. Saj bo zadostoval dober ansambel!«

»In dekoracije?«

»Našli jih bomo v skladišču.«

Dramo so prečitali in ko so bile vloge že razdeljene, je izjavil Hugo: »Kako lep bi bil Frederic v tej vlogi!«

»Saj res,« je mrmral Harel in naslednji dan je triumfalno povedal, da je angažiral Frederica.

Nato Hugo: »Veste, da ste nekaj pozabili? Spričo Frederica bodo ostali v senci.« Ravnatelj si ni vedel pomagati. Angažiral je še Bocagea in Laferriera.

Hugo: »Dobro, ampak kaj hočete s temi umetniki, če nista zraven tudi Georges in Dorvalova?«

Za igralci so prišle na vrsto dekoracije.

»Verjemite mi,« je dejal Hugo, »po vsem tem, ko ste kljub mojim ugovorom doprinesli toliko žrtev, bi veljalo za prvo dejanje nabaviti nove dekoracije.«

Harel: »Ampak...«

Hugo: ...»Sicer odtegnem dramo.«

Harel: »Kaj? Zdaj, po vseh teh angažmanih?«

Hugo: »Da ali ne?«

Dekoracije so prišle. Da, dosegel je celo to, da so se izmenjale preproge v ložah in kuloarjih, češ da barva ne odgovarja dobi, v kateri se odigrava dejanje.

Hugo je ostal svojemu ogromnemu teku zvest do pozne starosti. Ko mu je bilo sedemdeset let, ni vedel, kaj je bolehnost.

Imel je navado govoriti: »Naravoslovje poznava tri velike želodce: morskoga volka, raco in Viktorja Hugoja. — Jules Claretie se je spominjal, da je nekoč pri čaju vzel v usta celo mandarino, v katero je vtaknil kos sladkorja ter pogoltnil vse skupaj, meso in olupek.

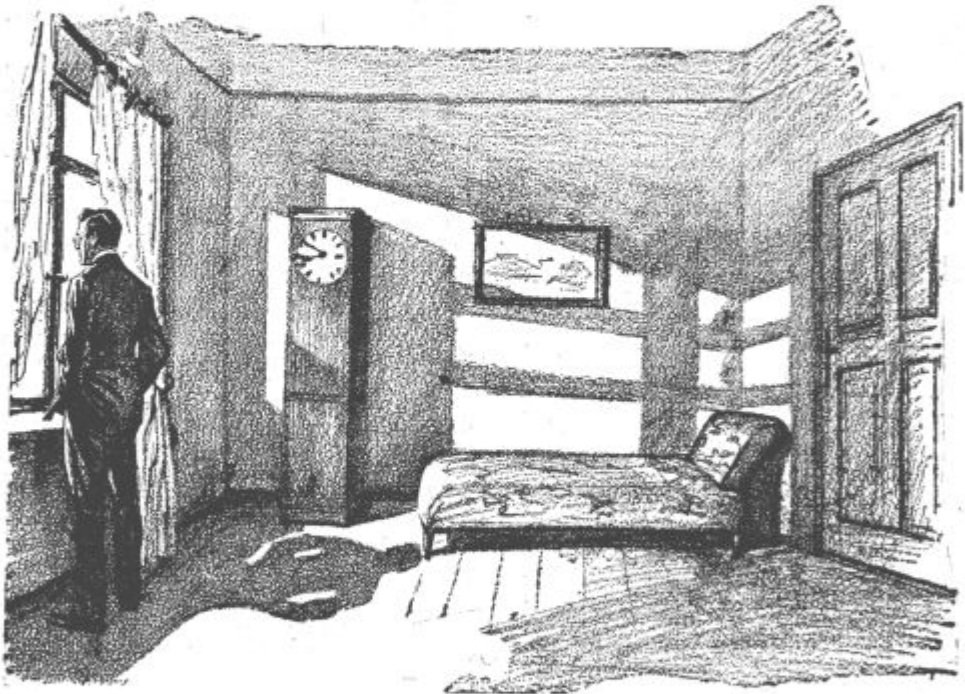
»To je železno telo«, opisuje Hugoja Edmond de Goncourt, »ohranil je vse zobe do smrti. Z njimi je lahko zmel breskveno kost.«

Nagradna naloga za naše naročnike

V pričakovanju

V mestecu južno od Dunaja ima neki učenjak lepo vilo, v kateri živi s svojo ženo in odraslo hčerjo. Vsak dan dvakrat leti nad vilo potniško letalo zračne črte Dunaj — Zagreb in vsak dan stoji pri oknu hči, da vidi letalo. V njenem mladem, modernem srcu gori močno hrepenenje po vožnji z letalom, toda oče ni hotel izpolniti želje svojemu edinemu otroku, ker je imel še vedno pomisleke glede varnosti potovanja po zraku.

Tako so minevali meseci. Dekle je stalo vsak dan dvakrat pri oknu in pričakovalo letala. Končno se je oče vdal hčerkinemu hrepenenju in je sklenil, da ji podari denar za zračno potovanje z Dunaja v Zagreb in nazaj. Ni se pa mogel odločiti za dan potovanja ter ni vedel, ali naj jo preseneti za njen rojstni dan za Božič. Ko sem ga zadnjič obiskal, mi je pokazal fotografijo in rekel: »Tako sem stal pri oknu, ko se je pojavilo na obzorju letalo, s katerim je letela moja hči nad našo hišo«. — »Torej si ji dal denar za vožnjo..... v času? In tudi to ti lahko povem, če si bil še v skrbeh ali ne, kajti slika kaže, da je tvoja hči takrat potovala v smeri.....«

Ko me je ves začuden gledal, sem mu rekel: »S slike morem razbrati letni čas in tudi to lahko ugotovim, iz katere smeri je prihajalo letalo; z Dunaja ali iz Zagreba«. Prosim, poskusite ugotoviti to tudi vi.

Uprava »Življenja in sveta« razpisuje pet nagrad v obliki slovenske knjige za one naše naročnike, ki bodo poslali pravilno rešitev in ki bodo izžrebani. Imena izžrebanih rešiteljev bomo objavili v drugi prihodnji številki.

ZIVLJENDE

IN KNJIGA-7

STAV

Vsebina:

- A. Waine:
Problem določitve
spola rešen?
- Brezžični prenos
električne energije
- Dr. Jože Rus:
Pšenica in riž
- Dr. F. Kolterer:
O nastanku zdravih
mineralnih vrelcev
- Analiza samega sebe
pri izberu poklica
- V vzhodnem Turke-
stanu
- Matija Hrast:
Prerokovanje
- Kdo je Stalin in kaj
hoče
- Podlasica
- Boj za južni tečaj
- Hahnemann, oče
homeopatije
- Bermudi

ST.

14

Družinska miza

»Ne,« je dejal moderni arhitekt, »to ni mogoče. Miza sredi sebe in stoli okoli nje, to je groteskno, to je vrtljak. Človek ima občutek, kakor bi se vse vrtelo — grozno!« Potem je predložil načrte za notranje-dekorativno opremo, ki predvidevajo obedno izzivo, primerno zmanjšano, pri oknu ali pri peči. In ljudem se zdi to zelo ljubko in udobno ter celo »prav za prav« pravilneše, in ta »prav za prav« je že sam na sebi dovolj, da se jedilnica preuredi. To je tisti »prav za prav«, ki se pojavi vselej, preden krenemo v novodobnost. Prostor napravi resnično dražestnejši, bolj umetniški in osebnosten. Ljudje se zdijo bolj zavarovani in menijo: Seveda, saj se tudi v restavraciji umikajo mizam v sredini in rinejo v kote. Čemu ne bi tega delali doma? Če sta dva človeka ali trije v sredi sobe, se vedno pojavlja občutek neprijetnosti.

Dve osebi ali tri, mož, žena in otrok, več jih sedaj skoro ni. To vpliva odločilno. Saj imajo pri mizi v kotu dovolj prostora. Ampak trije otroci, štiri ali pet otrok, in še vzgojiteljica povrh — bilo bi popolnoma nemogoče razvrstiti celo to veselo družino ob mali stranski mizi. Otroci so obvladali prostor, ga napolnili. Takrat je bila miza na sredi sobe nekaj čisto naravnega, nekaj takega, čemur se je morala prilagoditi ostala ureditev pohištva.

Zdaj pa manjka tisti osrednji kos pohištva. Mladi zakonec nimajo nič otrok ali kvečjemu enega. Družina v patrijarhalnem pomenu besede ni več, zato je družinska miza postala nepotrebna. Miza sredi sobe je namreč bila vedno družinska miza, bila je simbol na otrocih bogate hiše, kakršne danes ne najdemo nikjer drugje kakor v zgodovini. To je bila miza, ob kateri je sama — gospodinja vladala, rezala kruh, delila ukore, postopala milo ali odločno. To je bila miza, ob kateri je bil oče visoko spoštovani družinski poglavar, ki je bil nekoliko oddaljen od vseh, kakor je pač velevalo spoštovanje. To je bila miza okolu katere so cvrčali in se smejali otroci, miza, na katero so postavljali mogočne sklade za juho. Njih bujni vsebini je nekako odgovarjala hišna gospodinja. To, kar je bilo na njej materinskega, je določalo njen pojav, in če si hočemo biti svesti razlike med dobami, si moramo samo predstavljati kako bi učinkovala moderna ženska postava v okvirju teh starih rodbinskih slik.

V ostalem pa nimamo tudi več nikakih družinskih slik, kakor nimamo več družinskih miz. Imamo pač pikantne, zanimive, zadivljajoče ženske slike, žene kot individualnosti, tudi vdane otroške študije. Družinsko sliko pa smatramo za nekaj filistrskega, »malomeščanskega«, za izraz predmetnega okusa! Tako je! Sodobna družina bi bila na portretu resnično namenoma »hoten«, kakor pravijo umetniki. Ta družina, kolikor še obstoja, sili vendar narazen, nje-

ne sile so centrifugalne, gibljejo se v smeri od središča. V primeri s tem so bile sile pristane družine centripetalne, sfile so k središču kakor red starega prostornega stila — kakor to vidimo v duševnih energijah na družinskih slikah. Ali naj zopet ponovimo, kar je bilo že tako često povedano, ker je to čas določujoča socialna resnica: vsak član družine ima svoj poklic ali vsaj neko opravilo, ki je zanj vsebina življenja. Tisti, ki so samostojni, tisti, ki se uče, vsak pride ob drugem času k mizi. Ne zaradi brezobzirnosti, marveč zato, ker zahteva tako način življenja, ker se urad ne ravna po šoli, ta pa ne po seji. Družina je gotovo mnogo grešila na ljudeh, je sebično verkavala njih moči, je zadrževala njih osebnost, če je celo ni pohabila, in te sile, ki so se zdaj sprostile, so se bridko maščevale nad družino ter so omajale njen temeljni kamen. Ne le posredstvom poklica žene, tudi s sportom, zabavo, posredstvom vseh tistih oblik razdomovanja, ki jih prinaša današnji stil življenja. Celo tam, kjer še obstajajo večje družine, kjer živijo dve ali tri generacije pod eno streho, je popolnoma dovolj manjša miza, ker niso nikoli vsi člani skupaj pri jedi in ker so nekoč same ob sebi razumljive družinske sestanke zjutraj, popoldne in zvečer odpravili. Celo v družinah, ki štejejo šest glav, sedita oče in mati često sama za mizo — vsi drugi so se razpršili. Kdo se more boriti, kdo živeti zoper duha časa? Družina se je razčlenila v posameznike, kakor se je razdelila družinska slika v fotografije posameznikov. Tudi družinska miza je razdeljena v marše, ambulante mize, ki so često tako narejene, da se po potrebi lahko združijo v veliko mizo sredi sobe. Do tega pride navadno le ob svečanih prilikah. Tudi stanovanjska tesnoba ima svoj delež na tem, da se je družinska miza raztrgala.

In ker se je že začel ta razkrojevalni proces, je postala družina mahoma silno zanimiva. V tisti meri kakor ji preti razpad, so se je polastili raziskovalci. Resni sociološki delavci in amaterji se bavijo z družinsko zgodovino, zasledujejo daleč nazaj rodove in njih postanek, njih poreklo, prosevajo z duhovno ali telesno dediščino preteklosti njih sedanost. Kako bo, kako so nastali Stare pohištvo, staro okrasje, družinska zgodovina — vse ima linijo mode ki v tem oziru dobiva svoj pomen sedanosti, katerega ljudje še vedno premalo vidijo v njej. Njen sestav obsega tudi simboliko mize, kaže, kako se je razkrojilo središče njene moči in posamezne dele, ki so se osamosvojili do najvišje mere, ki začenjajo zdaj živeti svoje lastno življenje: žena hči, sin, vsi, ki se čedalje bolj oddaljujejo domu.

Vedno se sliši, da je stroj razdejal družino, ker jo je sežagal na posamezne ude.

(Nadaljevanje na predzadnji strani)